

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Adelės Levikovaitės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas
**Bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksniu
tam tikroje srityje, nagrinėjimas**

Darbo vadovė: Partnerystės prof. Dr. Egidija Tamošiūnienė
Recenzentas: Lekt. Andžej Maciejewski

Vilnius
2019

Turinys

ĮVADAS.....	2
1. ASMENS VEIKSNUMO RIBOJIMO SAMPRATA PAGAL LIETUVOS IR TARPTAUTINIUS STANDARTUS	5
1.1 Psichikos sutrikimų turintys asmenys kaip išskirtinės teisinės apsaugos reikalaujantys subjektai	5
1.2 Asmenų, stokojančių veiksnio, teisinės apsaugos standartai	9
1.2.1 Apsauga pagal Europos Sąjungos standartus.....	9
1.2.2 Apsauga pagal Jungtinių Tautų standartus	12
1.3 Asmens veiksnio ribojimo teisinis reguliavimas Lietuvoje.....	14
2. BYLŲ, DĖL FIZINIO ASMENS PRIPAŽINIMO NEVEIKSNIU AR RIBOTAI VEIKSNIU TAM TIKROJE SRITYJE NAGRINĖJIMAS PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISME	17
2.1 Asmens veiksnio ribojimo bylų priskirtinumas ypatingajai teisenai	17
2.2 Bylų peržiūra - kaip įstatyminio reguliavimo pokyčio pasekmė	21
2.3 Bylos iškėlimo sąlygos	24
2.3.1 Teisingumas	25
2.3.2 Subjektai turintys teisę ir poreikį paduoti pareiškimą.....	27
2.3.3 Pareiškimo turinio naujovės	32
2.4 Teismo vaidmuo pasirengiant bylos nagrinėjimui.....	36
2.4.1 Atstovavimo užtikrinimas kaip būtina proceso sąlyga	36
2.4.2 Teismo psichiatrijos ekspertizės skyrimo poreikis ir reikšmė.....	38
2.5 Bylos nagrinėjimo stadijos ypatumai	41
2.5.1 Byloje dalyvaujantys asmenys ir jų procesinė padėtis.....	41
2.5.1.1 Asmens, prašomo apriboti veiksnumą, dalyvavimo procese problema.....	44
2.5.2 Sričių, kuriose ribojamas asmens veiksnumas, nustatymas	46
2.5.3 Galimybė išspręsti globos ar rūpybos nustatymo klausimus	49
3.1 Teismo ir Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos, vaidmuo.....	53
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	58
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	60
SANTRAUKA (lietuvių kalba).....	67
SUMMARY (anglų kalba).....	68

IVADAS

Temos aktualumas. Ištisis dešimtmečius Lietuvoje galiojęs teisinis reguliavimas, numatęs galimybę fizinį asmenį pripažinti neveiksniu, Žmogaus teisių gynėjų pagal savo sukeltą pasekmę buvo prilyginamas šio asmens socialinei bei teisinei mirtčiai, o pripažinimo neveiksniu procesas – neatitinkantis net pačių pagrindinių žmogaus teisių standartų¹. 2015-03-26 įstatymais Nr. XII-1567 ir Nr. XII-1566, siekiant kuo mažiau riboti asmens veiksnumą, buvo pakeistos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatos, kurios įsigaliojusios 2016-01-01 iš esmės modifikavo teisinio neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutus (toliau – 2016-01-01 neveiksnumo reforma). Pasikeitęs teisinis reguliavimas, įvedė naujas taisykles, kurios keičia ir bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, nagrinėjimo tvarką. Pakitusi asmens veiksnumo ribojimo samprata kelia naujus tikslus – riboti asmens veiksnumą kuo mažesne apimtimi, taigi pasikeitęs teisinis reguliavimas suponuoja tikslą ištirti procesines naujoves.

Magistro darbą sudaro trys struktūrinės dalys. Pirmoje dalyje nustatinėjama asmens veiksnumo ribojimo samprata, visų pirma išaiškinant veiksnumo ribojimo tikslus, apibrėžiant valstybės vaidmenį ir pareigas, psichikos sutrikimų turinčių asmenų atžvilgiu. Sampratą mėginta atskleisti analizuojant tarptautinius šių asmenų teisinės apsaugos standartus ir jų daromą įtaką Lietuvos teisiniam reguliavimui. Antroje ir pagrindinėje šio darbo dalyje, analizuojama bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme tvarka, nustatant kiekvienos civilinio proceso stadijos ypatumus teisinio reguliavimo naujovių kontekste. Trečioje darbo dalyje nagrinėjama teismo sprendimų, kuriais apribotas asmens veiksnumas, naujai atsiradusios periodinės peržiūros galimybė, nustatant ikiteisminių institucijų vaidmenį, pagrindinius šių bylų ypatumus, tikslą bei reikšmę.

Darbo tikslas - išaiškinti kaip pagal naująjį teisinį reguliavimą nagrinėjamos bylos pirmosios instancijos teisme, dėl pilnamečio fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, identifikuojant pagrindines praktikoje kylančias problemas bei pateikiant šių problemų galimus sprendimų būdus.

---

¹Neveiksnumas – socialinė ir teisinė mirtis. Ar ateis pokyčių metas? [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-19]; Prieiga per internetą: < <https://www.delfi.lt/news/daily/law/neveiksnumas-socialine-ir-teisine-mirtis-ar-ateis-pokyciu-metas.d?id=10862381> >

Darbo uždaviniai.

1. Atskleisti asmens veiksnio ribojimo sampratą nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu bei įvertinti nacionalinės sampratos atitiktį tarptautiniams įsipareigojimams;

2. Išanalizuoti bylą, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme tvarką;

3. Nustatyti ir įvertinti teisinio reguliavimo naujoves nagrinėjant bylas, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas - bylą, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, nagrinėjimo teisme, pakitusios procedūrinės taisyklės.

Darbe naudoti metodai. Iškeltų uždavinių pobūdis nulėmė šiuos tyrimo metodus:

1. **Interviu metodas.** Šis metodas buvo pasitelktas siekiant nustatyti pagrindines praktikoje kylančias problemas, kurias nulėmė pakitęs teisinis reguliavimas. Siekiant visapusiškai įvertinti egzistuojančią problematiką, autorė šiame darbe rėmėsi pateiktais Vilniaus miesto apylinkės teismo pirmininko pavaduotojos (teisėjos) dr. Astos Jakutytės – Sungailienės, bei Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktorės, teismo psichiatrės ekspertės Vaivos Martinkienės, komentarais.

2. **Lyginamasis metodas.** Naudotas, lyginant galiojusio ir naujojo riboto veiksnio instituto reglamentavimą. Taip pat šis metodas buvo pritaikytas lyginant tam tikrų užsienio valstybių teisinį reguliavimą, nustatantį asmens veiksnio ribojimo tvarką.

3. **Sisteminis metodas.** Šiuo metodu buvo siekiama sistemiškai išanalizuoti teisės aktų nuostatas, jų tarpusavio sąveika bei bylą, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, nagrinėjimo ypatybes.

4. **Statistinės analizės metodas.** Naudotas, siekiant įvertinti naujai atsiradusių institutų veikimo efektyvumą. Remiantis statistiniais duomenimis, taip pat buvo siekiama nustatyti kaip pasikeitus teisiniam reguliavimui, pakito teismo sprendimai ribojant asmens veiksnumą.

5. **Loginis metodas.** Šis metodas buvo panaudotas identifikuojant problemas, kylančias asmens veiksnio ribojimo procese bei pateikiant galimus šių sprendimų būdus.

Darbo originalumas. Viešojoje erdvėje mokslinių straipsnių ir komentarų skaičius, įsigaliojus naujoms įstatymų nuostatomis, nepasižymi itin didele gausa. Mokslinėje erdvėje galime aptikti vos keletą straipsnių ar komentarų, analizuojančių iki reformos egzistavusias problemas, tačiau įsigaliojus įstatymų pakeitimams, mokslinių darbų, išsamiai analizuojančių asmens veiksnio ribojimo procesinius aspektus, neaptinkama.

Pažymėtina, jog per paskutinius penkerius metus Lietuvoje buvo parengti vos keli magistro darbai, kuriuose buvo paliesti asmens, stokojančio veiksnio, teisinio statuso bei teisės į teisingą teismą užtikrinimo klausimai, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog po įvykusios 2016-01-01 neveiksnio reformos viešojoje erdvėje nėra aptinkamas nei vienas magistro darbas, kuriame būtų analizuojamos procesinės asmens veiksnio ribojimo naujovės ar nagrinėjimo teisme ypatumai, todėl tai suponuoja tikslą išaiškinti kaip pagal naująją teisinį reguliavimą nagrinėjamos bylos dėl asmens veiksnio ribojimo.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į magistro darbo temos pobūdį ir specifiką, darbe išskirtinis dėmesys yra skiriamas naujai įsigaliojusioms Lietuvos Respublikos civilinio proceso² ir civilinio kodeksų normoms³. Vienas svarbiausių darbo šaltinių yra teismų praktika, kuri geriausiai atspindi bylą, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, nagrinėjimo specifiką bei teisės normų taikymo tendencijas. Be kita ko, itin svarbiu magistro darbo šaltiniu yra laikytina Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma⁴, kuri padeda geriau įvertinti teisinio reguliavimo naujovių problematiką. Taip pat, itin reikšmingu šaltiniu yra laikytina atlikto interviu metu gauti duomenys.

---

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁴ 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>

1. ASMENS VEIKSNUMO RIBOJIMO SAMPRATA PAGAL LIETUVOS IR TARPTAUTINIUS STANDARTUS

Per pastarąjį dešimtmetį, asmens veiksnio ribojimo samprata Lietuvoje pakito kardinaliai – nuo visiško neveiksnio nustatymo asmenims, turintiems psichikos sutrikimų, pereita prie alternatyvių ir mažiau ribojančių priemonių. Pokyčiai Lietuvoje iš esmės yra nulemti tarptautiniu lygiu pakeisto požiūrio į neįgaliuosius ir jų apsaugos formas⁵. Europos tarybos priimtose principinėse nuostatose dėl būtinybės suteikti teisinę apsaugą neveiksniams asmenims, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) formuojama praktika bei galiausiai 2006-12-13 priimta Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (toliau – Neįgaliųjų teisių konvencija) suformavo naują požiūrį į psichinę negalią turinčius asmenis, tiek socialine, tiek teisine prasme. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuva, būdama Europos sąjungos nare, privalo vadovautis EŽTT formuojama praktika ir nuo jos nenukrypti. Be kita ko, 2010-05-27 Lietuvos Respublikos Seimas priimdamas įstatymą Nr. XI-854 dėl Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo, ratifikavo šią konvenciją ir tokiu būdu prisiėmė visus iš jos kylančius įsipareigojimus. Pastebėtina, jog prisiimti viršnacionaliniai įsipareigojimai daro įtaką ir asmens veiksnio apribojimo proceso taisyklėms Lietuvoje, todėl siekiant visapusiškai atskleisti veiksnio ribojimo sampratą Lietuvoje, taip pat bus siekiama atskleisti ir sampratą, vyraujančią tarptautinėje erdvėje.

1.1 Psichikos sutrikimų turintys asmenys kaip išskirtinės teisinės apsaugos reikalaujantys subjektai

Veiksnio yra apibrėžiamas kaip fizinio asmens gebėjimas savarankiškai ir pilna apimtimi įgyti teises, prisiimti pareigas bei atsakomybę už pastarųjų nesilaikymą⁶. Tokių gebėjimų atsiradimas yra siejamas su asmens intelektine branda - pagal bendrą taisyklę, visi asmenys, sulaukę pilnametystės, įgyja teisinį veiksnį⁷. Tokio momento nustatymas iš esmės gali reikšti valstybės pripažinimą, jog asmuo, sulaukęs aštuoniolikos metų, pasiekia minimalų intelektualinės brandos lygį, kuris suteikia galimybę asmeniui

⁵ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 1 straipsnis asmenis, turinčius ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų bei sąveikaujančius su įvairiomis kliūtimis apibrėžia neįgaliaisiais.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. 2.5 str. 1d.

⁷ Žodis „visi“ yra suprantamas tik civilinio kodekso 2.5 straipsnio 1 dalyje numatytos bendros taisyklės kontekste. Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 2 dalyje ir 2.9 straipsnyje numatytais atvejais, fizinis asmuo gali būti pripažintas veiksniu ir nesulaukus pilnametystės.

suvokti savo veiksmų reikšmę bei veikimo sukeltas galimas pasekmes, todėl nuo šio momento valstybė suteikia teisę asmeniui dalyvauti civilinėje apyvartoje. Kitokia situacija susiklosto, kuomet sutrinka asmens psichikos sveikata. Psichikos sutrikimai paveikia asmens mąstymą, todėl tikrovės suvokimas gali būti iškreiptas⁸. Kai asmuo negeba suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, jo veiksnumas gali būti ribojamas⁹. Tai reiškia, jog asmenys, turintys psichikos sveikatos sutrikimų, nėra laikomi teisiškai subrendusiais tiek, kad gebėtų įgyvendinti teisių ir pareigų visumą savarankiškai. Požiūris, kad veiksnumas nėra absoliuti kategorija ir prieinama visiems be jokių išimčių, vyrauja nuo pat seniausių laikų. Antai senovės žydų, arabų, krikščionių įstatymai jau draudė sudarinėti sandorius nepilnamečiams, pamišėliams ir protiškai atsilikusiems asmenims. Senovės Atėnų teismai, siekdami apsaugoti sunkių psichikos ligonių interesus, skirdavo tokiems asmenims globėjus.¹⁰ Žvelgiant į Lietuvos istoriją, dar pirmajame 1529 metų Lietuvos statute aptinkame normą, kurioje nustatyta, jog asmenų turinčių psichikos sutrikimų, veiksnumas yra ribojamas: „<...> kiekvienam asmeniui leidžiama ir bus galima savo turtui testamentą sudaryti, išskyrus tuos žemiau surašytus asmenis <...> pamišėliai, eretikai, nelaisvieji; išeinantys iš proto <...>“¹¹. Taigi nuo seniausių laikų buvo laikomasi nuomonės, kad asmuo, turintis psichikos sveikatos sutrikimų, nėra pripažįstamas lygiaverte teisinio santykio šalimi. Taip pat aptinkame nusistovėjusį požiūrį, jog asmens teisinio veiksnumo ribojimo dėl psichikos sutrikimo būtinybė yra grindžiama tuo, jog tokia būseną lemia ribotą asmens gebėjimą suvokti savo veiksmų reikšmę. Antai dar 1872 metais Jungtinėse Amerikos valstijose Aukščiausiojo Teismo buvo konstatuota, jog sandorio pagrindinė idėja reikalauja, kad jame dalyvautų dvi protaujančios šalys, o pamišęs asmuo neturi to, kas teisiškai vertinama kaip sveikas protas, todėl jis iš principo negali sudaryti veiksmingo sandorio arba sutarties¹². Be kita ko, asmens veiksnumo ribojimo tikslas yra apsaugoti patį psichiškai sutrikusį asmenį. Istoriskai yra susiformavusi valstybės pareiga ir interesas apsaugoti asmenis, kurie dėl savo psichikos sveikatos trūkumų yra pripažinti neveiksniais ir protiškai

---

⁸ BUMBLIENĖ, G. *Psichikos sveikata* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.panevezysvsb.lt/wp-content/uploads/2016/10/Psichikos-sveikata.pdf>>

⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. 2.10, 2.11 str.

¹⁰ RADAVIČIUS, L.E. *Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004., p. 64

¹¹ VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001., p. 173

¹² RADAVIČIUS, L.E. *Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004., p. 64

nekompetentingais priimti sprendimus, atitinkančius jų interesus¹³. Tokia pareiga yra kilusi iš senoviškosios *parens patriae* doktrinos. Lotyniškas terminas *parens patriae* reiškia, jog valstybė atlieka surogatinio (pakaitinio) tėvo vaidmenį ir tai iš esmės reiškia, jog valstybės vadovas turi pareigą pasirūpinti pažeidžiamiausiais ir apsaugos reikalaujančiais asmenimis – vaikais ir psichikos ligoniais¹⁴. Tokia valstybės pareiga išliko ir šiuolaikiniame pasaulyje. Nacionaliniu lygiu valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje. Be kita ko, Lietuvos Respublikos Psichikos priežiūros įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, jog asmenys, turintys psichikos negalią, yra globojami valstybės. Psichikos sveikatos apsaugos svarbą yra pripažinęs ir EŽTT. EŽTT savo praktikoje yra išaiškinęs, jog Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio objektą, ginančio asmens teises į privataus gyvenimo gerbimą, apima ir psichikos sveikatos apsauga bei valstybės nustatomos priemonės, kurios turi užtikrinti psichikos sutrikimų turinčių asmenų apsaugą, svarstant neveiksnumo nustatymo klausimus¹⁵. Taigi, tiek Lietuva, tiek visos Europos Sąjungos valstybės narės privalo rūpintis asmenimis, kurie dėl psichikos sutrikimo gali patirti kur kas didesnę teisių pažeidimo riziką. Psichikos sutrikimas gali paveikti asmens gebėjimą suprasti savo veiksmų reikšmę ar juos valdyti, todėl būtent esant tokioms aplinkybėms, egzistuoja rizika visų pirma pakenkti pačio asmens interesams, kitų interesams, arba netgi tapti apgaulės auka¹⁶. Būtent dėl itin aukštos pažeidžiamumo rizikos, valstybės įsikišimas yra būtinas, nustatant apsaugos priemones su tikslu apsaugoti tokių asmenų teises ir interesus¹⁷. Valstybės pareiga apsaugoti išreiškiama per asmens veiksnumo ribojimo institutą, paskiriant pripažintam neveiksniui ar ribotai veiksnui tam tikroje srityje asmeniui, globėją ar atitinkamai rūpintoją¹⁸. Nors ir tokiu būdu yra siekiama apsaugoti ir apginti psichikos sutrikimą turintį asmenį, tačiau pripažinimo neveiksniui procedūra yra prilyginama kaip asmens ir piliečio eliminavimui iš kitų visuomenės narių tarpo: „<...> *pripažintas neveiksniui asmuo praranda daugelį savo prigimtinių ir pilietinių teisių, tarp jų teisę disponuoti savo turtu*

¹³ SALZMAN, L. Rethinking guardianship (again): substituted decision making as a violation of the integration mandate of title II of the americans with disabilities act. *University of Colorado Law Review*, 2009. p. 164

¹⁴ MURAUŠKIENĖ, D. *Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017. p. 19-20

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008.

¹⁶ RADAVIČIUS, L.E. *Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004., p. 64

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-969/2016.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. 2.10-2.11 str. 1d.; 3.238-3.239 str. 1d.

bei tvarkyti su juo susijusius reikalus, teisę i santuoką, darbą, teisę balsuoti, rinktis gyvenamąją vietą, taip pat teisę kreiptis į teismą bet kokias klausimais <...>¹⁹. Asmens pripažinimo neveiksniu procedūra Žmogaus teisių gynėjų, be kita ko, prilyginama civilinei mirčiai tam tikrose gyvenimo srityse – nustatius neveiknumą, globėjas sudaro visus sandorius globotinio vardu tose srityse, kuriose asmuo yra pripažintas neveiksniu²⁰. Asmens pripažinimo ribotai veiksnium tam tikroje srityje procedūra yra kur kas palankesnė psichikos sutrikimų turinčiam asmeniui tame kontekste, jog yra paliekama galimybė šiam asmeniui dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Antai nustatant asmens ribotą veiksnumą tam tikrose srityse, paskirtas rūpintojas turi duoti sutikimą dėl sprendimų priėmimo, o ne už jį nuspręsti, srityse, kuriose veiksnumas yra apribotas²¹. Taigi pagal savo pasekmes, asmens veiksnumo ribojimo procedūra yra išties reikšmingas procesas, turint omeny, jog priimtas sprendimas nulemia psichikos sutrikimą turinčio asmens teisių apimtį, pobūdį ir jų įgyvendinimą. Dėl šios priežasties yra būtina, jog tokius asmens gebėjimus ar ribotus gebėjimus vertintų aukščiausią kompetenciją turinčios institucijos. Lietuvoje galutinį sprendimą dėl asmens veiksnumo ribojimo būdo, o taip pat reikalingumo ir pagrįstumo, priima teismas. Bylos, dėl asmens veiksnumo ribojimo nustatymo pasižymi itin didele specifika, pradedant nuo to, jog vertinami asmens gebėjimai nepažeisti savo interesų, medicininės būklės kontekste. Kyla klausimas, kodėl teismui yra priskirta pareiga vertinti klausimus, kylančius iš medicinos mokslo? Tokį įstatymų leidėjo pasirinkimą galima aiškinti dvejopai: 1) tokia funkcija priskiriama teismui, būtent dėl nagrinėjamo klausimo svarbos ir būtinumo užtikrinti materialiujų teisės normų įgyvendinimą²²; 2) nagrinėjant klausimus, kurie iš esmės nulemia asmens tolimesnį teisinį subjektiškumą, būtinas nešališkos institucijos įsikišimas, tam, kad asmens veiksnumas būtų apribotas tik ta apimtimi, kuria yra būtina apsaugoti šio asmens interesus²³. Nors ir asmens veiksnumo ribojimo procese medicininę būklę, t.y. psichikos sutrikimą nustato psichiatrai – ekspertai²⁴, tačiau vien medicininis kriterijus nėra pakankamas, siekiant apriboti asmens veiksnumą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo

---

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-370/2008.

²⁰ Commissioner for Human Rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities. [interaktyvus]. France: Council of Europe, 2012 [žiūrėta 2019 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: < <https://rm.coe.int/who-gets-to-decide-right-to-legal-capacity-for-persons-with-intellectu/16807bb0f9>>, p. 9

²¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. 3.239 str. 1d.

²² LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 379

²³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851. 34 str. 1d.

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 466 str. 1d.

praktikoje yra išaiškinęs, jog yra du būtini neveiksnumo nustatymo kriterijai: „<...> *medicininis – asmens psichinė liga ar proto negalia, nustatyta arba patvirtinta asmens psichinei būsenai nustatyti teismo paskirtos teismo psichiatrijos ekspertizės metu ir juridinis – psichinės ligos ar proto negalios nulemtas asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti <...>*”²⁵. Taigi būtent teismas, remdamasis įrodymų visuma bei nešališkumo principu, turi visapusiškai įvertinti ar psichikos sutrikimai yra tokio masto, jog asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti ir todėl veiksnumą riboti yra būtina. Atkreiptinas dėmesys, jog asmens veiksnumo ribojimo procedūra pasižymi itin sunkiais padariniais – apribojus fizinio asmens veiksnumą, jam yra suvaržomos pagrindinės teisės ir laisvės. Todėl akivaizdu, jog klausimai, kurie savo esme daro lemiamą įtaką asmens teisių apimčiai, privalo būti išsprendžiami teisingai ir itin atidžiai patikrinus visas faktines aplinkybes. Priešingu atveju siekiamybė apsaugoti asmenis, turinčius psichikos sveikatos sutrikimų, gali pavirsti į situaciją, kuomet asmens teisės yra apribojamos nepagrįstai. Atsižvelgiant į tai, jog teisingumą vykdyti Lietuvoje yra pavesta tik teismams, o teisingumas teismuose yra suprantamas kaip ne formalus sprendimo priėmimas, o būtent kaip sprendimas pagrįstas teisiniais motyvais, taigi nekyla abejonių, jog jokia kita valstybės institucija negalėtų garantuoti patikimesnio faktų patikrinimo²⁶.

1.2 Asmenų, stokojančių veiksnumo, teisinės apsaugos standartai

1.2.1 Apsauga pagal Europos Sąjungos standartus

Kad psichikos sutrikimų turintys asmenys privalo būti saugojami ir globojami valstybės – sutinka visi. Tačiau pastebėtina, jog per pastaruosius dešimtmečius, suvokimas, kas yra tinkama ir žmogaus teisių standartus atitinkanti šių asmenų apsauga, laikui bėgant pasikeitė kardinaliai. Teisinis reguliavimas dėl asmens veiksnumo ribojimo Europos Sąjungos įstatyminiu lygiu ilgą laiką buvo abstraktus. Abstraktumas buvo nulemtas aplinkybės, jog pagrindiniai tarptautinių žmogaus teisių dokumentai ilgą laiką neįgaliųjų (turinčių psichikos sutrikimų) teisių neprilygino visuotinėms asmenų teisėms. Antai Jungtinių Tautų visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje buvo skelbiama, jog kiekvienas turi teisę būti pripažintas teisinių santykių subjektu, o visi žmonės yra lygūs

---

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2013 m. liepos 3 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo byloje Nr. 7/04-8/04.

prieš įstatymą ir nediskriminuojami²⁷. Be kita ko, skelbiama, jog deklaracijoje nurodytomis teisėmis ir laisvėmis naudojasi kiekvienas asmuo be jokių skirtumų²⁸. Minėtoje normoje išskiriamas pavyzdinis sąrašas skirtumų, kurie nesudaro reikšmės kiekvienam asmeniui įgyvendinti savo teisių, kylančių iš deklaracijos: „<...> *dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties*“.²⁹ Akivaizdu, jog buvo stengiamasi pabrėžti visų asmenų lygiateisiškumą, tačiau asmenys, turintys bet kokią negalią, tarp jų ir psichikos sutrikimų turintys asmenys, dar nepateko į šį sąrašą. Situacija iš esmės pasikeitė, gausėjant skundams, dėl piktnaudžiavimo atvejų šių asmenų atžvilgiu³⁰. Europos tarybos parlamentinė asamblėja (toliau – Europos taryba) pripažino, jog nuo antrojo pasaulinio karo tiek medicininis, tiek socialinis požiūris į šiuos asmenis pasikeitė, todėl buvo nuspręsta, jog kiekvienai valstybei narei būtina peržiūrėti įstatymus ir pakeisti represinį požiūrį į tokių asmenų padėtį – vien asmens hospitalizavimo faktas, dėl asmens psichinės sveikatos sutrikimų, negali savaime nulemti asmens neveiksnumo³¹. Požiūrio kaitą dėl diskriminacijos negalimumo visiškai įtvirtino 2000 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnis, kuris tiesiogiai įvardijo, jog diskriminacija dėl negalios yra draudžiama³². Tokios nuostatos įtvirtinimas išreiškė Europos Sąjungos poziciją – asmenys, turintys bet kokią negalią, o taip pat ir psichikos sveikatos sutrikimų, turi teisę naudotis pamatinėmis žmogaus teisėmis vienoda apimtimi su visais kitais sveikais žmonėmis. Atkreiptinas dėmesys, jog veiksnio ar neveiksnio institutai nėra įtvirtinti Europos Sąjungos priimtuose tiesioginio taikymo teisės aktuose, tačiau asmens veiksnio ribojimo apsauginė sistema buvo atskleista per principines nuostatas, kurios įtvirtintos 1999 m. Europos tarybos rekomendacijoje dėl pilnamečių neveiksnių asmenų teisinės apsaugos principų (toliau – Rekomendacija)³³. Rekomendacijoje įtvirtintos principinės nuostatos skatina valstybes nares, asmens veiksnio ribojimo procese, laikytis tam tikro teisinio standarto: maksimalaus

²⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497. 6 ir 7 str.

²⁸ *Ibid*, 2 str.

²⁹ *Ibid*, 2 str.

³⁰ Recommendation on the Situation of the Mentally ill adopted by the Assembly on 8 October 1977. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14852>>, 6 str.

³¹ Recommendation on the Situation of the Mentally ill adopted by the Assembly on 8 October 1977. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14852>>, 2, 18 str.

³² Charter of fundamental rights of the European Union, 18 December, 2000. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, 21 straipsnis.

³³ Recommendation No. R (99) 4 of the committee of ministers to member states on principles concerning the legal protection of incapable adults adopted by the committee of ministers on 23 February 1999. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf)>

veiksnomo išsaugojimo, veiksnomo ribojimo būtinumo ir proporcingumo, asmens veiksnomo ribojimo proceso teisingumo ir efektyvumo, veiksnomo ribojimo priemonių laikinumo ir peržiūrimumo ir kt.³⁴ Pastebėtina, jog valstybėms narėms nesilaikant Europos Tarybos rekomendacinio teisinio standarto, ilgainiui, valstybių narių teismo sprendimai, kuriais apribojamas asmens veiksnomas, tapo nesuderinami su Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos deklaruojamomis teisėmis: teise į teisingą teismą ir asmens teise į privatą ir šeimos gyvenimą gerbimą³⁵. Antai EŽTT sprendime *X ir Y prieš Kroatiją*, buvo nustatyta, jog psichikos liga sergantis asmuo, nebuvo tinkamai informuotas apie vykstančius teisinius procesus dėl jo veiksnomo apribojimo, todėl teismas tokiu būdu užkirto galimybę šiam asmeniui tokį sprendimą apskųsti bei išsaugoti savo veiksnumą. Tokie Kroatijos teismo veiksmai buvo pripažinti kaip teisės į teisingą teismą pažeidimas³⁶. Kaip viena iš esminių teisės į teisingą teismą sudėtinė dalimi pagal EŽTT praktiką yra laikytina ir asmens, kurio veiksnomas apribotas, galimybė tiesiogiai kreiptis į teismą, dėl asmens teisės ribojančio sprendimo peržiūros ir galimybės susigražinti veiksnumą³⁷. Kaip vienas iš galimų teisės į teisingą teismą pažeidimų, taip pat yra asmens pripažinimas neveiksniu, remiantis vien rašytiniais, nepakankamai motyvuotais, teismo psichiatrinės ekspertizės, įrodymais, asmeniui tiesiogiai nedalyvaujant ir pastarajam nesudarant galimybės pasisakyti dėl klausimų, darančių įtaką veiksnomo ribojimui³⁸. Kalbant apie asmens teisės į privatą ir šeimos gyvenimo gerbimo apimtį, visiškai neatitinkanti žmogaus teisių standartų yra laikytina valstybių praktika, kuomet asmuo automatiškai pripažįstamas neveiksniu visose gyvenimo srityse, nenumatant ir nevertinant proporcingesnių asmens veiksnomo ribojimo priemonių taikymo galimybės³⁹. Kitaip tariant, teismui nesvarstant galimybės apriboti asmens veiksnumą mažesne nei absoliutaus neveiksnumo apimtimi ir nesisistengiant išsaugoti asmens veiksnomo pritaikant mažiau ribojančias priemones, kurios atitiktų apsaugos tikslą - tai negali būti laikoma teisėtu ir proporcingu internavimu į privatą asmens gyvenimą.

Taigi, tiek Europos tarybos, tiek EŽTT suformuotos praktikos požiūriu, ribojant asmens veiksnumą, būtina užtikrinti maksimalaus veiksnomo išsaugojimo principą,

---

³⁴ Ibid.

³⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987. 6 ir 8 straipsniai

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. lapkričio 3 d. sprendimas *X ir Y prieš Kroatiją* byloje Nr. 5193/09

³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. liepos 5 d. sprendimas *Matter prieš Slovakiją* byloje Nr. 31534

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas *Shtukaturov prieš Rusiją* byloje Nr. 44009/05

³⁹ Ibid

veiksnmo ribojimo proporcingumo ir būtinumo principus, visavertį proceso dalyvio teisių turinį ir be kita ko, visas teises kreiptis dėl tokio sprendimo periodinio peržiūrėjimo ir apskundimo aukštesnės instancijos teismui.

1.2.2 Apsauga pagal Jungtinių Tautų standartus

Nors ir XX amžiaus dešimtojo dešimtmečio Europoje svarbiausi tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai jau buvo suformavę pamatinius žmogaus teisių principus, pabrėžiančius visų asmenų laisvės, orumo, subjektiškumo bei lygybės prieš įstatymą pradą, tačiau pastebėtina, jog faktiškai iš visų Europos šalių dar 1995-aisiais, tik Vokietija ir Švedija savo Konstitucijose numatė konkrečias nuostatas, draudžiančias neįgaliųjų diskriminaciją⁴⁰. Iš to galime daryti išvadą, jog tuometinėse Europos valstybėse egzistavo teisinė nelygybė neįgaliųjų, o tarp jų ir psichikos sutrikimų turinčių asmenų, atžvilgiu. Nors ir Europos Taryba formavo antidiskriminacinį požiūrį į neįgaliųjų teises, rekomendacinio lygio principinės nuostatos nebuvo pakankamos tam, kad suvienyti valstybių narių skirtingą socialinį ir teisinį požiūrį į šią asmenų grupę. Jungtinių Tautų Organizacija, pripažindama, jog kiekvienas, be jokių išimčių, turi teisę į visas tarptautines žmogaus teisių teises, priėmė Neįgaliųjų teisių konvenciją⁴¹, kurią ratifikavo visos Europos Sąjungos valstybės narės, dauguma pasaulio valstybių, o taip pat kaip juridinis asmuo, ir pati Europos Sąjunga⁴². Tai reiškia, jog šis tarptautinis dokumentas, kurio pagrindinis siekis užtikrinti ir apsaugoti visapusišką neįgaliųjų lygiateisiškumą, tapo visų prisijungusių konvencijos dalyvių teisinės sistemos dalis. Veiksnmo ribojimo koncepcijai ir asmenų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, apsaugai, yra itin svarbus Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 - tasis straipsnis, įtvirtinantis neįgaliojo asmens teisinę autonomiją, kuriame skelbiama, jog neįgalieji turi teisinį veiksnmą lygiai su kitais asmenimis, visose gyvenimo srityse. Tokia nuostata įgalina bet kokią negalią turintį asmenį (ar tai būtų psichinė, ar fizinė), nevaržomai būti visaverčiu teisinių santykių subjektu. Jungtinių Tautų suformuota ir visa keičianti teisinio veiksnmo koncepcija, teisinius ir psichinius asmens gebėjimus išskiria kaip dvi atskiras kategorijas: 1) Teisinis veiksnmas - asmens gebėjimas turėti teises ir pareigas (teisinį statusą) ir naudotis šiomis

---

⁴⁰ VANHALA, Lisa. The Diffusion of Disability rights in Europe. [interaktyvus]; John Hopkins University Press, 2015. [žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://discovery.ucl.ac.uk/1478383/7/Vanhala_The%20Diffusion%20of%20Disability%20Rights%20in%20Europe.pdf> p. 832

⁴¹ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 71-3561

⁴² The EU framework on the rights of persons with disabilities. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019 m. kovo 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.edf-feph.org/eu-framework-rights-persons-disabilities>>

teisėmis ir pareigomis; 2) Psichinis veiksnumas – asmens turimi įgūdžiai priimti sprendimus, kurių intensyvumas, priklausomai nuo socialinių aplinkos veiksnių, gali būti skirtingas⁴³. Taigi, pagal Neįgaliųjų teisių konvencijos teisinio veiksnumo koncepciją, tai yra dvi skirtingos kategorijos, kurios negali būti painiojamos, todėl šios konvencijos 12 straipsnio prasme, asmens psichikos trūkumai, nėra ir negali būti pagrindas paneigti asmens veiksnumą⁴⁴. Iš tiesų, Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio pagrindinė idėja yra ta, jog pakaitinių sprendimų priėmimo institutai, asmenį pripažįstant neveiksnium ir paskiriant jam globėją ir taip atimant iš jo bet kokią laisvę priimti sprendimus, turi būti panaikinti ir pakeisti pagalbos priimant sprendimus modeliu – suteikiant pagalbą įgyvendinti veiksnumą, o ne jį atimant⁴⁵. Pakaitinio sprendimų priėmimo modelis, kuris visiškai neatitinka šios konvencijos dvasios, yra apibūdinamas tokiais požymiais: 1) teisinis veiksnumas iš asmens yra atimamas, net jei tai daroma tik vienoje funkcionavimo srityje; 2) pakaitinių sprendimų priėmėjas (globėjas) paskiriamas prieš pripažinto neveiksnium asmens valią; 3) pakaitinio sprendimų priėmėjo (globėjo) sprendimai yra grįsti „geriausiais“ pripažinto neveiksnium interesais, o ne pastarojo asmens valia ir pageidavimais.⁴⁶ Taigi, akivaizdu, jog bet kokia valstybių praktika, perleidžiant sprendimų priėmimo teisę trečiajam asmeniui, yra nesuderinama su konvencine neįgalaus asmens teisinio veiksnumo koncepcija. Pažymėtina, jog Neįgaliųjų teisių konvencija nenurodo konkrečių priemonių, kurios turėtų būti pasitelkiamos padedant neįgaliam asmeniui įgyvendinti veiksnumą, vadinasi minėtos konvencijos valstybėms dalyvėms paliekama teisė nuspręsti kokia konkrečia forma tai bus įgyvendinta. Tačiau itin svarbu, kad valstybių pasitelkiamos priemonės, susijusios su teisinio veiksnumo įgyvendinimu užtikrintų, kad į asmens valią ir pasirinkimus visais atvejais būtų atsižvelgiama, o jų taikymas turi būti proporcingas, kuo trumpesnę laiką ir reguliariai peržiūrimas nepriklausomos ir nešališkos institucijos⁴⁷.

Taigi, galima teigti, jog ilgai vyravusį požiūrį į psichikos sutrikimų turinčius asmenis kaip vien tik medicinos objektus, pakeitė požiūris, jog vien psichinės negalios turėjimas nėra priežastis šiems asmenims suteikti mažiau teisių. Siekiant įgyvendinti Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas ir atitikti Jungtinių Tautų nustatytą psichikos sutrikimų turinčių asmenų apsaugos standartą, prisijungusios valstybės privalo iš teisinės

---

⁴³ Committee on the Rights of Persons with Disabilities. *General comment No. 1 (2014) on Article 12: Equal recognition before the law*. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-15]; Prieiga internetu: <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/gc.aspx>>, p. 3

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid, p. 6

⁴⁶ Ibid.,

⁴⁷ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 71-3561, 12 str. 4d.

sistemos eliminuoti teisinio asmens neveiksnumo institutą ir jį pakeisti alternatyviomis apsaugos priemonėmis, kurios paisytų asmens valios ir pasirinkimų.

1.3 Asmens veiksnio ribojimo teisinis reguliavimas Lietuvoje

Tarptautiniu mastu pakitusi asmens veiksnio ribojimo samprata, neabejotinai padarė įtaką ir Lietuvos Respublikos teisiniam reguliavimui. Tai patvirtina Lietuvos Respublikos Seimo priimti 2015-03-26 Lietuvos Respublikos civilinio ir civilinio proceso kodeksų pakeitimo įstatymai Nr. XII-1566 ir Nr. XII-1567, kuriais buvo pakeistas asmens veiksnio ribojimo teisinis reguliavimas, jam įsigaliojus 2016-01-01. Įstatymų pakeitimais buvo siekta patobulinti neveiksnumo ir riboto veiksnio institutus ir juos kuo labiau priartinti prie Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio nuostatų⁴⁸. Iš tiesų, teisinio reguliavimo pokyčių poreikis jau gana seniai atsispindėjo teismų praktikoje. Nors ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) savo praktikoje ne kartą buvo atkreipęs dėmesį į EŽTT formuojamus teisinius standartus⁴⁹, kurie reikalauja, jog iš asmens veiksnio gali būti atimamas tik išimtiniais atvejais, nustatant asmens turimo psichikos sutrikimo pobūdį ir laipsnį, bei jo daromos įtakos asmens gebėjimams, tačiau Lietuvos įstatymai, nepaisant plataus psichikos ir proto sutrikimų spektro, skirtingo tokių sutrikimų sunkumo laipsnių, turinčių nevienodą įtaką asmens gebėjimams suprasti savo veiksmų reikšmę ar juos valdyti, nenumatė riboto veiksnio taikymo galimybes. Toks teisinis reguliavimas tarptautinės praktikos kontekste, LAT buvo įvardintas kaip „defektyvus“, kadangi riboto veiksnio nustatymo galimybė egzistavo tik priklausomybių turintiems asmenims⁵⁰. Taigi, teisinis reguliavimas Lietuvoje buvo nepakankamas, siekiant įgyvendinti gerokai pakitusius tarptautinius teisinius standartus.

Tik įvykus 2016-01-01 neveiksnumo reformai, pakito veiksnio ribojimo priemonių taikymo apimtys: 1) absoliutus neveiksnumas pakeistas absoliučiu veiksnio ribojimu dėl psichikos sutrikimo, tam tikroje srityje (-yse)⁵¹; 2) riboto veiksnio samprata dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais ar toksinėmis medžiagomis pakeista į dalinį veiksnio ribojimą, dėl psichikos sutrikimo, tam tikroje

---

⁴⁸ Įstatymų projektų Nr. XIIP-1656 ir XII-1660 aiškinamasis raštas. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/246e3a40ba3a11e3bda4be6f16c2da2b?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=a7eb989c-ebb4-4f55-95b7-73f3f713bc88>>

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Nutartys byloje Nr. 3K-3-370/2008, 3k-3-166/2012.*

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Nutartis byloje Nr. 3K-3-224/2013.*

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.10 str. 1d.

sirtyje (-yse)⁵². Pasak valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktorės Vaivos Martinkienės (gydytojos psichiatrės, teismo psichiatrės ekspertės) (toliau – teismo psichiatrė ekspertė Martinkienė) įvykę civilinio kodekso pakeitimai ženkliai pakeitė asmens veiksnio įvertinimo galimybes ir jos tapo tikslesnės: „Anksčiau ribotas civilinis veiksnumas buvo nustatomas vien tik dėl priklausomybės alkoholiui ir narkotikams, tai buvo labai reti ir pavieniai atvejai, kuomet riboto veiksnio institutas buvo taikomas. Dabar riboto asmens civilinio veiksnio atvejų skaičius labai išaugo dėl asmenų, sergančių lėtinu psichikos sutrikimu – šizofrenija. Asmenims, sergantiems šia liga, išskirtinai aktualus dalinis jų veiksnio apribojimas pagal sritis, nes dažniausiai jų intelektas nėra nukentėjęs, tačiau būna nukentėjusi valia, epizodiškai pasireiškia ryškūs mąstymo sutrikimai. Anksčiau sergančius šizofrenija, būdavome priversti siūlyti teismui pripažinti arba visiškai neveiksnius, arba veiksniais”⁵³. Taigi, skirtingai nei anksčiau, pasikeitęs teisinis reguliavimas suteikia galimybę teismui individualizuoti sritis, kuriose tikrai būtina riboti asmens veiksnumą.

Įvykus 2016-01-01 neveiksnio reformai, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – civilinis kodeksas) taip pat buvo papildytas naujais institutais, kurie itin reikšmingi asmens veiksnio ribojimo procesams. Vienas iš jų - išankstinio nurodymo institutas, kuris suteikia galimybę pilnamečiui veiksniam fiziniam asmeniui nuspręsti, kaip turėtų būti tvarkomi klausimai dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei jis ateityje būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje⁵⁴. Tokiame nurodyme asmuo gali išreikšti savo valią „į ateitį”, dėl globėjų ar rūpintojų kandidatūros, gyvenamosios vietos, ar dėl kitų klausimų⁵⁵. Išankstinis nurodymas yra asmeninis ir vienašalis notarinės formos sandoris⁵⁶, kuris įsigalioja, kai įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje⁵⁷. Taigi, šis institutas suteikia galimybę asmeniui išreikšti savo valią ir iš anksto nustatyti kaip tam tikri klausimai bus sprendžiami, jei jo

---

⁵² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.11 str. 1d.

⁵³ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Valstybinės Teismo Psichiatrijos Tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-14]: <http://www.vtpt.lt/lt/naujienos/vtpt_prie_sam_direktores_interviu_apie_asmens_civilinio_veiksnio_vertinimo_pokycius_po_lietuvos_respublikos_civilinio_kodekso_pakeitimu_2016_metais.html>

⁵⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.137¹ 1d.

⁵⁵ *Ibid.*, 2d.

⁵⁶ Notarų rūmų notariniai veiksmai. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019 m. balandžio 19 d.]; Prieiga per internetą: <<https://www.notarurumai.lt/notariniai-veiksmai/notariniai-veiksmai/tvirtina-isankstinius-nurodymus>>

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.137¹ 4d.

veiksnamas ateityje bus apribotas. Dėl atsiradusios naujovės, teismas, pasirengdamas bylos, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, nagrinėjimui, turi aiškintis ar šis asmuo nėra sudaręs tokio vienašalio sandorio (CPK 466 1d.). Įdomu, jog pagal valstybės įmonės registrų centro (toliau – Registras) duomenis, nuo 2016-01-01 iki 2018-12-31 Registre buvo įregistruoti tik 26 asmenų išankstiniai nurodymai⁵⁸, taigi praktikoje tai dar nėra dažnai naudojamas institutas.

Itin reikšminga įstatyminio reguliavimo naujovė - pagalbos priimant sprendimus instituto įtvirtinimas. Pagal civilinio kodekso 3.279¹ straipsnį, pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali raštu sudaryti sutartį su pilnamečiu veiksniu fiziniu asmeniu, kuriuo jis pasitiki, dėl pagalbos priimant sprendimus tam tikrose gyvenimo srityse, teikimo. Ši priemonė yra itin aktuali tais atvejais, kuomet asmeniui dėl psichikos sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, tačiau dėl minėtų sveikatos sutrikimų nebūtinai yra pagrindas riboti asmens veiksnumą. Tokiais atvejais, nagrinėjant bylą ir teismui nustačius, jog asmuo geba suvokti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti, tačiau patiria sunkumų įgyvendinti savo teises tam tikroje srityje, teismas gali siūlyti asmeniui sudaryti šią sutartį, vietoj veiksnumą ribojančios priemonės taikymo (CPK 467 5d; 473 2d.). Pastebėtina, jog nors tokios sutartys yra itin naudingos, tačiau kaip ir išankstinių nurodymų atveju, praktikoje naudojamos itin retai. Registro duomenimis, nuo 2016-01-01 iki 2018-12-31 tokių sutarčių buvo įregistruota vos 14⁵⁹.

Taigi, asmens veiksnumo ribojimo samprata Lietuvoje ne tik pakito iš esmės, eliminuojant visiško neveiksnumo nustatymo galimybę bei pakeičiant riboto veiksnumo sampratą, tačiau taip pat įvedė ir kur kas daugiau saugiklių, kurie keičia ir daro įtaką ir bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, nagrinėjimo taisyklėms. Kitos asmens veiksnumo ribojimo proceso naujovės bus aptariamose kitose šio darbo dalyse.

---

⁵⁸ 2019-02-15 Valstybės įmonės registrų centro apribojimų departamento pateikta statistinė informacija autorės pasikreipimu.

⁵⁹ Ibid.

2. BYLŲ, DĖL FIZINIO ASMENS PRIPAŽINIMO NEVEIKSNIU AR RIBOTAI VEIKSNIU TAM TIKROJE SRITYJE NAGRINĖJIMAS PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISME

2.1 Asmens veiksnio ribojimo bylų priskirtinumas ypatingajai teisenai

Bylos, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje pasižymi itin didele specifika. Visų pirma dėl to, jog tokios bylos nėra grynai teismo pobūdžio pagal savo prigimtį⁶⁰ - vertinama ne pažeista asmens teisė, o būtent asmens gebėjimai nepažeisti savo interesų, medicininės būklės kontekste. Visų antra, vertinant šiuos asmens gebėjimus, asmens privatus interesas tampa viešuoju interesu, kuris teismui suteikia išskirtinę teisę aktyviai dalyvauti teismo procese, siekiant ne kitų suinteresuotų teisinio santykio dalyvių intereso patenkinimo, o būtent privataus asmens interesų apsaugos užtikrinimo⁶¹. Privataus asmens intereso užtikrinimo būtinumas šiose bylose tiesiogiai išplaukia iš valstybės pareigos globoti asmenis su psichine negalia ir negalios nulemtu didesnio asmens pažeidžiamumu (lyginant su sveikais visuomenės nariais)⁶². Asmens psichinė sveikata – yra didžiausia vertybė, todėl valstybė privalo sudaryti sąlygas silpnajai teisinio santykio šaliai įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus, užtikrinti efektyvias apsaugos priemones, o prioritetą teikti toms priemonėms, kurios lemtų mažiausią šių asmenų teisių ir laisvių suvaržymą – maksimaliai ribojančios priemonės turi būti taikomos tik išimtiniais atvejais⁶³. Be kita ko, EŽTT yra išaiškinęs, jog Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio, ginančio asmens teises į privataus gyvenimo gerbimą, objektą apima ir asmens psichinė sveikata, todėl bet kokia nepagrįsta intervencija gali lemti itin rimtus teisės į privatą gyvenimą pažeidimus⁶⁴. Taigi, tokio objekto galimas pažeidžiamumas savaime suponuoja valstybės interesą užtikrinti visas įmanomas teisės apsaugos priemones, kad būtų pasiektas tikslas - kai neįmanoma išvengti veiksnio ribojimo, apriboti asmens veiksnumą tik tokia apimtimi, kuri yra būtina apsaugoti asmens interesus.

⁶⁰ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2009. t. 4, p. 597

⁶¹ Ibid, p. 596

⁶² Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 53-1290. 5 str.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-270/2008

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. vasario 6 d. sprendimas *Bensaid prieš Angliją* byloje Nr. 44599/98

Iš tiesų, veiksnio ribojimo klausimo svarba yra akivaizdi - asmens pripažinimo neveiksniu procedūra nulemia tokį asmens statuso pasikeitimą, kuris tiek socialiniais, tiek teisiniais padariniais prilygsta asmens eliminavimui iš visuomenės narių tarpo, taigi nagrinėjant tokio pobūdžio klausimus ir nustatant veiksnio ribojimo laipsnį, itin svarbus teisingas ir asmens teises užtikrinantis procesas⁶⁵. Nors ir yra teigiama, jog pagal savo neteisminį pobūdį tokių klausimų nagrinėjimas, iš esmės, galėtų būti perduotas sėkmingai nagrinėti vykdomosios valdžios institucijoms, o apskritai dėl teisingumo vykdymo ypatingoje teisejoje buvo išreikštos abejonės Vokietijos Konstitucinio Teismo dar 1967 metais⁶⁶, tačiau taip pat yra abejotina ar tikrai neteisminės institucijos būtų pajėgios užtikrinti lygiavertę teisminei asmens fundamentalių teisių apsaugą bei nešališką ir atidų faktų patikrinimą (nustatymą), turint omeny, jog asmens gebėjimas ar negebėjimas suvokti veiksmų reikšmę ar juos valdyti, nėra akivaizdus faktas. Manytina, jog tokius požymius atitinkantį procesą gali užtikrinti tik teismas, todėl veiksnio ribojimo klausimai, nors ir yra įvardijami kaip neteisminio pobūdžio, yra nagrinėtini teisme – institucijoje, kuri pasižymi stipriausiais procesiniais saugikliais⁶⁷. Nuomonės, kad tokius klausimus turi nagrinėti teismas taip pat laikosi ir absoliuti dauguma Europos valstybių⁶⁸. Kai kurios Europos valstybės klausimus dėl asmens veiksnio ribojimo, skirtingai negu Lietuvoje, priskiria specializuotiems teismams. Pavyzdžiui Maltoje, tokie klausimai yra nagrinėjami „Savanoriškosios jurisdikcijos teismo“ (angl. *The Court of voluntary jurisdiction*)⁶⁹, kuriam taip pat priskirtini ir kiti teisės klausimai, savo esme primenantys Lietuvos ypatingosios teisenos kategorijai priskirtinas bylas - dėl kurių nekyla ginčas, tačiau kyla poreikis apsaugoti asmens teises⁷⁰. Tokiu teismų privalumu iš esmės yra laikoma tai, jog teisėjai specializuojasi šioje srityje, turi daugiau patirties, todėl efektyviau išsprendžia proceso metu kylančias problemas⁷¹.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012

⁶⁶ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 379

⁶⁷ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 597

⁶⁸ European Union Agency for Fundamental Rights. *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2013 p. 33

⁶⁹ Civil Code of Organization and Civil Procedure, chapter 12 of the Laws of Malta, Art. 520. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2019-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.justiceservices.gov.mt/downloaddocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>

⁷⁰ The Judiciary Malta. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://judiciarymalta.gov.mt/voluntary-jurisdiction>>

⁷¹ European Union Agency for Fundamental Rights. *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2013 p. 33

Asmens veiksnio ribojimo klausimai Lietuvoje yra nagrinėjami teismine, specialia – ypatingosios teisenos tvarka. Ypatingoji teisena teisės literatūroje yra apibrėžiama kaip speciali bylų nagrinėjimo tvarka, kuomet byla nagrinėjama ne pagal ginčo proceso taisykles, o pagal specialiąsias, kurios nustato bylos nagrinėjimo tvarką. Teisės literatūroje buvo bandoma išaiškinti kas apskritai lėmė ypatingosios teisenos atsiradimą ir kokie esminiai požymiai pastarąją atriboja nuo ginčo teisenos. Teorijų yra įvairių, tačiau labiausiai pripažįstama pozityvistinė teorija skelbia, jog aiškaus atribojimo nėra, o bylų priskirtinumas ypatingajai teisei iš esmės yra nulemtas tikslingumo – įstatymo leidėjo apsisprendimo išskirti tam tikras bylas į atskiras kategorijas todėl, nes jose vyrauja ypatingas valstybės interesas, o tam tikri klausimai reikalauja operatyvesnio ir supaprastinto proceso⁷².

Žvelgiant į bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje nagrinėjimo kategoriją, tampa pakankamai akivaizdu, jog šiose bylose dominuojantis tikslas apsaugoti silpnąją teisinio santykio šalį nuo pernelyg asmens veiksnio ribojančio poveikio arba nuo neapriboto veiksnio ir dėl to keliamos rizikos pakenkti asmeniui, negebančiam suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, yra būtinas specialus bylų nagrinėjimo modelis, vedamas specialių taisyklių, siekiant tokių tikslų įgyvendinimo. Dėl šios priežasties, tokios bylos sudaro atskirą bylų nagrinėjimo kategoriją. Ypatingoje teiseje įtvirtintos taisyklės, išimtinai tarnauja asmeniui, kurio veiksnumą ketinama riboti, apsaugai. Teisės apsauga šiose bylose pasižymi visų pirma tuo, jog skirtingai negu ginčo teiseje, yra ribojami dispozityvumo ir rungimosi principai, kurie neleidžia teisėjui „kapituliuoti“ prieš kitus byloje dalyvaujančius asmenis⁷³. Rungimosi principas, galiojantis ginčo teiseje, čia iš esmės pakeičiamas tardomuoju, o tai suteikia teisę ir pareigą teisėjui išsiaiškinti visas galimai reikšmingas aplinkybes⁷⁴. Šis principas asmens veiksnio ribojimo bylose yra esminis ir pasireiškia visose bylos nagrinėjimo stadijose. Pavyzdžiui teismas, esant suinteresuotų šalių vangumui arba savo iniciatyva gali išreikalauti visus reikalingus medicininius dokumentus⁷⁵, savo iniciatyva kreipiasi į Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro tvarkymo įstaigą dėl asmens pateiktų išankstinių nurodymų informacijos pateikimo⁷⁶, užtikrina tinkamą asmeniui, galimai stokojančio veiksnio, atstovavimą, pasikreipiant į

⁷² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 377

⁷³ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2009. t. 4, p. 600

⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 443 str. 8 d.

⁷⁵ *ibid*, 466 str. 1d.

⁷⁶ *Ibid*

valstybės garantuojamos teisinės pagalbos instituciją⁷⁷. Išimtis iš dispozityvumo ir rungimosi principų, suteikiant teismui teisę peržengti pareiškimo ribas aiškiai įtvirtinta Civilinio proceso kodekso 472 straipsnio 2 dalyje, nurodant, kad jeigu bylos dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksniumi nagrinėjimo metu nustatoma, jog asmuo turi psichikos sutrikimą, teismas tiek savo iniciatyva, tiek pareiškėjo prašymu gali aiškintis ir aplinkybes, ar nėra pagrindo šį asmenį pripažinti neveiksniumi. Be kita ko, tokia pati išimtis numatyta ir tais atvejais, kai teismo yra prašoma pripažinti asmenį neveiksniumi tam tikrose srityse. Tokiu atveju teismas *ex officio* taip pat turi aiškintis ar nėra pagrindo taikyti švelnesnes veiksniumo ribojimo priemones - apriboti asmens veiksnumą tam tikroje srityje arba pasiūlyti sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus su asmeniu, kuriuo pastarasis pasitiki⁷⁸. Priėmus sprendimą ir apribojus asmens veiksnumą, teismo aktyvumas vis dar tęsiasi - kyla ne teisė, o pareiga paskirti šiam asmeniui atitinkamai globėją arba rūpintoją, o taip pat išreikalauti visus reikiamus duomenis apie būsimo globėjo ar rūpintojo kandidatūrą⁷⁹. Taigi teismas šiose bylose iš esmės tampa proceso šeimininku, o suinteresuotieji asmenys ar byloje dalyvaujančios institucijos teismui tik „padeda“ įsitikinti asmens, galimai stokojančio veiksniumo, būseną.

Akivaizdu, jog ginčo teisenoje toks teismo aktyvumas yra iš esmės negalimas dėl pačios rungimosi proceso formos. Rungimosi procesas pasižymi tuo, jog pažeista materialinė teisė yra tik ginčo šalies reikalas, o teisėjo vaidmuo teisės mokslininkų netgi yra prilyginamas posakiui „teismas savo iniciatyva nedaro nieko“⁸⁰. Taigi, būtent toks teismo aktyvumas ypatingoje teisenoje yra pagrindinis saugiklis, užtikrinantis ne tik galimybę taikyti mažiau asmens veiksnumą ribojančias priemones, net ir tais atvejais, kai suinteresuotieji asmenys ar byloje dalyvaujančios institucijos, siūlo taikyti griežčiausią apribojimo priemonę, tačiau taip pat užtikrinti asmens apsaugą paskiriant globėją/rūpintoją, tais atvejais, kai veiksnumą riboti būtina. Išskirtinį ir lemiamą teisėjo vaidmenį šių bylų nagrinėjime akcentuoja ir EŽTT savo praktikoje, išaiškinant, jog galutinį ir tinkamą sprendimą, įvertinus visus pateiktus įrodymus, dėl asmens veiksniumo ribojimo tikslingumo, apimties ir proporcingumo, gali priimti ne kas kitas, o būtent tik teisėjas⁸¹.

---

⁷⁷ *Ibid.*, 466 str. 3d.

⁷⁸ *Ibid.*, 467 str. 5d.

⁷⁹ *Ibid.*, 505 ir 506 str. 1d.

⁸⁰ NEKROŠIUS, V. *Civilinis Procesas: Koncentruotumo Principas Ir Jo įgyvendinimo Galimybės: [monografija]*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 12

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. lapkričio 3 d. sprendimas *X ir Y prieš Kroatiją* byloje Nr. 5193/09

Atkreiptinas dėmesys, jog asmens veiksnio ribojimo klausimai pasižymi ir kitais ypatumais. Šių bylų kategorija sistemiškai yra susijusi ir su kitomis ypatingosios teisenos bylų kategorijomis. Antai apribojus asmens veiksnumą, atitinkamai globėjas ar rūpintojas yra skiriamas arba vėliau nušalinamas laikantis globos ir rūpybos bylų kategorijos civilinio proceso taisyklių⁸². Be kita ko, aktuali ir bylų kategorija dėl teismo leidimų išdavimo tais atvejais, kuomet būtina užtikrinti psichikos sutrikimų turinčio asmens apsaugą, jį priverstinai hospitalizuojant⁸³. Viešasis interesas, vyraujantis bylų dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje kategorijoje, lemia specifines, apsaugines ir išskirtines taisykles, pavyzdžiui: 1) teisingumas yra nustatomas pagal asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje gyvenamąją vietą, siekiant surinkti kuo išsamesnius duomenis apie tariamai veiksnio stokojančio asmens būklę⁸⁴; 2) pareiškimo padavimo subjektai yra ribojami, suteikiant galimybę tokį pareiškimą pateikti tik asmens, kurio veiksnumą prašoma apriboti sutuoktiniui, tėvams, pilnamečiams vaikams, o taip pat prokurorui arba globos (rūpybos) institucijai, siekiant apsaugoti asmenis nuo nepagrįstų pareiškimų⁸⁵; 3) bylinėjimosi išlaidos yra apmokamos iš valstybės lėšų, išskyrus atstovavimo⁸⁶, nors kita vertus dėl asmens, ketinamo pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje papildomos apsaugos, advokato paslaugos yra garantuojamos, todėl taip pat padengiamos iš valstybės lėšų⁸⁷.

Taigi būtent viešasis interesas apsaugoti psichikos sutrikimų turintį asmenį, nulemia šių klausimų priskirtinumą teismams, o pasitelkiami specifiniai proceso saugikliai nulemia ir jų priskirtinumą specialių taisyklių reguliuojamai ypatingajai teisenai.

2.2 Bylų peržiūra - kaip įstatyminio reguliavimo pokyčio pasekmė

Pradedant kalbėti apie šio pobūdžio bylas, visų pirma reiktų atkreipti dėmesį, jog bylų peržiūros procedūra buvo vykdoma kaip pagalbinė ir vienkartinė – pereinamojo laikotarpio priemonė, pasitelkiama įgyvendinti teisinio reguliavimo naujoves, todėl autorė šioje dalyje trumpai apžvelgs šių bylų peržiūrų tikslą bei įvertins ar šis tikslas buvo įgyvendintas. Kaip jau buvo minėta, naujasis teisinis reguliavimas iš esmės reformavo

---

⁸² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 505 str. 1d.

⁸³ *Ibid*, 579 str. 5d.

⁸⁴ *Ibid*, 462 str. 1d.

⁸⁵ *Ibid*, 463 str. 1d.

⁸⁶ *Ibid*, 468 str. 3d.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-827, 12 str. 13p.

asmens veiksnų ribojimo sampratą, eliminuojant absoliutaus neveiksnų statuso nustatymo galimybę ir kartu įtvirtinant naują asmens veiksnų ribojimo modelį – asmenims, kurie dėl psichikos sutrikimo negali suvokti (visiškai ar iš dalies) savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, nuo šiol gali būti nustatytas neveiksnumas ar ribotas veiksnumas, tačiau tik tam tikrose srityse⁸⁸. Tokių nuostatų įtvirtinimu buvo siekta geriau užtikrinti asmenų, kurių veiksnumą riboti yra būtina, teises, labiau diferencijuojant sprendimus ir tokiu būdu geriau atsižvelgti į individualią asmens situaciją⁸⁹. Iš esmės tai reiškia, jog dėl nustatyto psichikos sutrikimo ir dėl to nulemta asmens negalėjimo suvokti savo veiksmų reikšmės, asmuo nebegali būti savaime pripažintu neveiksniu visose srityse, kaip tas buvo įprasta anksčiau - dabar būtina taip pat nustatyti kokios konkrečios teisinių santykių sritys šio sutrikimo yra paveiktos, o tai nustačius, taikyti kuo mažiau asmens veiksnumą ribojančias priemones⁹⁰. Akivaizdu, jog tokio pokyčio įgyvendinimas turėjo atsispindėti ne vien naujų ir būsimų asmens veiksnų ribojimo procedūrų atžvilgiu, tačiau taip pat ir tų procedūrų, kurios buvo įvykdytos dar iki naujos sampratos įteisinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, pagal senąją tvarką iki naujo reguliavimo įsigaliojimo absoliutus neveiksnumas buvo nustatytas daugiau nei 7000 asmenų⁹¹, o tai pagal naująją asmens veiksnų ribojimo sampratą reišė, jog visų šių asmenų statusas turėjo būti panaikintas ir atitinkamai pakeistas pagal naująsias taisykles – įvertinus asmens gebėjimus, konkretizuoti ir nustatyti sritis, kuriose asmuo pripažintinas neveiksniu ar ribotai veiksniumi. Įstatymų leidžiamoji valdžia, siekdama įgyvendinti absoliutaus neveiksnų panaikinimo procesą nustatė šias procesines taisykles: 1) Iki šio įstatymo įsigaliojimo priimti teismo sprendimai, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, turi būti peržiūrėti per dvejus metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos; 2) Dėl iki šio įstatymo įsigaliojimo pripažinto neveiksniu asmens pripažinimo veiksniumi ar ribotai veiksniumi per vienerius metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos į neveiksniu pripažinto asmens gyvenamosios vietos apylinkės teismą turi kreiptis neveiksniu pripažinto asmens globėjas, o taip pat gali

---

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 2.10-2.11 str.

⁸⁹ 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>

⁹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 467 str. 5d.

⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1566 72 straipsnio ir civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1567 15 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-23]: <<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=fhhu5mnm2&documentId=fbdbcd082c011e5bca4ce385a9b7048&category=TAK>>

kreiptis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.10 straipsnio 4 dalyje nurodyti asmenys.; 3) Jei per vienerius metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos nurodyti asmenys nesikreipia, dėl peržiūrėjimo į neveiksniu pripažinto asmens gyvenamosios vietos apylinkės teismą turi kreiptis neveiksnaus asmens gyvenamosios vietos savivaldybės administracija ar jos įgaliota įstaiga⁹². Iš esmės, įstatymo leidėjo tikslas buvo pavesti įvykdymui būtent absoliutaus neveiksnumo statuso eliminacijos procedūrą (ribotai pripažintiems asmenims šios nuostatos nenumatytos), nustatant asmens neveiksnumą ar ribotą veiksnumą konkrečiose srityse ir ši procedūra turėjo būti įgyvendinta operatyviai - per dvejus metus, t.y. iki 2018-01-01. Vadinasi, iki 2018-01-01 civilinėje apyvartoje turėjo nelikti nei vieno nustatyto absoliutaus ir nekonkretizuoto neveiksnumo statuso atvejo. Pagal subjektų turinčių pareigą kreiptis į teismą ir nustatytus terminus galime išskirti šiuos bylų peržiūrų etapus: 1) pirmojo etapo nuo 2016-01-01 iki 2017-01-01 neveiksnaus asmens globėjo, sutuoktinio, tėvų, pilnamečių vaikų, globos (rūpybos) institucijos ar prokuroro iniciatyva kylančios peržiūros bylos; 2) antrojo etapo nuo 2017-01-01 iki 2018-01-01 neveiksnaus asmens gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos ar jos įgaliotos įstaigos iniciatyva kylančios peržiūros bylos, jei pirmojo etapo metu nebuvo kreiptasi. Taigi, kyla klausimas ar buvo įgyvendintos šios įstatymo nustatytos pareigos? Pirmąjį peržiūrų etapą atsižvelgiant į ganėtinai mažus skaičius galime įvertinti kaip gana vangų - Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenimis, 2016 metais apylinkių teismuose išnagrinėtos 1437 bylos dėl asmens veiksnumo ribojimo, o iš jų vos 516 bylų dėl iki 2016-01-01 priimtų teismo sprendimų, kuriais asmuo pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksnium⁹³. Tokie skaičiai reiškė ne ką kitą, o dar didesnę būsimą bylų peržiūrėjimo apkrovą teismams ir mažesnę tikimybę tai padaryti per nustatytą terminą. Kalbant apie antrojo etapo peržiūros bylas, galima teigti, jog įstatymo nuostata numačiusi pareigą peržiūrėti visus nustatytus neveiksnumo atvejus per dvejus metus, įgyvendinta nebuvo ir labai tikėtina, nėra iki šiol. Registro duomenimis, iki 2018-12-31 pagal teismų sprendimus, kurie priimti iki 2015-12-31 ir pagal nuo 2016-01-01 teismų peržiūrėtus ir priimtus naujus sprendimus Registre įregistruota 8 280 asmenų, kurie yra neveiksniūs tam tikroje srityje, iš jų – 6 650 asmenų pripažinti neveiksniais konkrečiose srityse ir 391 asmuo pripažintas neveiksniu visose turtinių ir asmeninių

---

⁹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1566 72 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XII-2126, *TAR*, 2015, Nr. 19742

⁹³ 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>

neturtinių santykių srityse⁹⁴. Likusieji 1 239 asmenys, kuriems nustatytas absoliutus neveiknumas pagal teismų sprendimus, priimtus iki 2015-12-31 iki 2018-12-31 nebuvo peržiūrėti⁹⁵. Taigi, galime teigti, jog absoliutaus neveiknumo statuso eliminavimo iš civilinės apyvartos tikslas nustatytais terminais nėra pasiektas, o net ir po įvykdytos peržiūros, 391 asmuo vis dar išlaiko faktinį absoliutaus neveiknumo statusą, tačiau nauja forma – neveiknumo visose srityse. Faktinis neveiknumo nustatymas visose, tačiau konkrečiose srityse, tikrai neatitinka Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio nuostatos idėjos, kuri skelbia, jog neįgalus asmuo turi ir išlaiko teisinį veiknumą visose gyvenimo srityse⁹⁶. Kita vertus, psichikos sutrikimai pagal savo sunkumo laipsnį būna įvairūs, todėl kai kuriais itin sunkios būklės atvejais, kai asmuo nesuvokia jį supančios realybės ir negeba įvertinti savo interesų (pavyzdžiui demencijos būklė), neveiknumo nustatymas visose srityse gali būti vienintelė šio asmens interesus užtikrinanti ir apsauganti priemonė.

2.3 Bylos iškėlimo sąlygos

Civilinės bylos iškėlimas teisme – tai pirmoji, privaloma ir savarankiška civilinio proceso stadija⁹⁷. Šios stadijos metu atliekami procesiniai veiksmai, kurių tikslas – iškelti civilinę bylą. Kaip jau buvo minėta, bylos dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje yra priskirtinos ypatingajai teisei, todėl nagrinėjant šio pobūdžio bylas, būtina vadovautis tiek bendrosiomis ypatingosios teisenos taisyklėmis (CPK 443), tiek specialiosiomis asmens veiknumo ribojimo taisyklėmis (CPK 462-479). Specialiosios šios kategorijos bylų „apsauginės“ taisyklės nulemia procesinius ypatumus jau civilinės bylos iškėlimo stadijoje. Siekiant iškelti bylą, dėl asmens veiknumo ribojimo, esminę reikšmę dėl teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sudaro taisyklių dėl teisingumo (CPK 462), teikiamo pareiškimo turinio (CPK 465) bei subjektų, galinčių pastarąjį pateikti, laikymasis (CPK 463). Taigi, toliau šioje dalyje bus aptariamos taisyklės, kurių būtina laikytis bylos iškėlimo stadijoje ir pateikiama praktikoje kylančių problemų analizė.

---

⁹⁴ 2019-02-15 Valstybės įmonės registrų centro apribojimų departamento pateikta statistinė informacija autorės pasikreipimu.

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 71-3561. 12 str. 2d.

⁹⁷ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p.13

2.3.1 Teisingumas

Galima pradėti nuo to, jog siekiant iškelti civilinę bylą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu, priešingai nei ginčo teisenoje, kurioje pateikiamas ieškinys, šios kategorijos bylose yra pateikiamas pareiškimas⁹⁸. Toks pareiškimas, pagal CPK 462 straipsnio 1 dalį, turi būti pateikiamas asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, gyvenamosios vietos apylinkės teismui⁹⁹. Kiekvienu atveju, teismas turi spręsti ar pateiktas pareiškimas gali būti priimtinas pagal nustatytas teisingumo taisykles, kadangi nustačius teisingumo taisyklių nesilaikymą, tokį pareiškimą teismas paprastai atsisakys priimti kaip neteisingą (CPK 137 2d. 2p.). Ypatingosios teisenos bylų teisingumas paprastai yra siejamas su pareiškėjo gyvenamąja vieta (pavyzdžiui bylose dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo¹⁰⁰), o štai, pavyzdžiui įvaikinimo kategorijos bylose, yra netgi numatyta pareiškėjo pasirinkimo galimybė teikti pareiškimą savo arba įvaikinamo vaiko gyvenamosios vietos apylinkės teismui¹⁰¹. Kalbant apie asmens veiksnumo ribojimo bylas, teisingumo klausimas yra siejamas su asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti gyvenamąja vieta ne atsitiktinai. Ši teisingumo taisyklė, teisės literatūroje yra aiškinama kaip sauganti asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, interesus, kadangi būtent jo gyvenamoje vietoje galima surinkti išsamiausią informaciją apie pastarojo sveikatos būklę, o taip pat užtikrinti operatyvų bylos nagrinėjimą¹⁰². Tokias teisingumo taisykles galime aptikti ir kitose Europos šalyse, pavyzdžiui Suomijos Globos paslaugų įstatymo 70 straipsnyje yra numatyta, jog peticija dėl asmens kompetencijos (angl. *competency*) ribojimo yra pateikiama tos apylinkės teismui (angl. *district court*), kurioje gyvena galimai kompetencijos stokojantis asmuo¹⁰³.

Siekiant nustatyti pareiškimo dėl asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, teisingumą, būtina išaiškinti pastarojo gyvenamąją vietą. Pagal civilinio kodekso 2.12 straipsnio 1 dalį, fizinio asmens nuolatine gyvenamąja vieta yra laikoma ta vieta, kurioje asmuo daugiausiai gyvena ir laiko šią vietą savo asmeninių socialinių ir ekonominių

⁹⁸ ⁹⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 14

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 462 str. 1d.

¹⁰⁰ Ibid, 446 str.

¹⁰¹ Ibid, 480 str.

¹⁰² DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2009. t. 4, p. 689

¹⁰³ *The Guardianship Services Act*: <http://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990442.pdf>, article 70

interesų centru¹⁰⁴. Pagal civilinio kodekso 2.16 straipsnio 1 dalį gyvenamąja fizinio asmens vieta yra laikoma ta vieta, kurioje pastarasis dažniausiai gyvena, o nustatant asmens gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į nurodytus duomenis viešuosiuose registruose bei faktinę gyvenimo trukmę konkrečioje vietoje¹⁰⁵. Taigi, asmens registruota gyvenamoji vieta gali skirtis nuo faktinės gyvenamosios vietos. Teikiant pareiškimą tais atvejais, kai asmens, galimai stokojančio veiksnio, registruota gyvenamoji vieta sutampa su faktine bei nuolatine gyvenamąja vieta – problemų dėl tinkamo teisingumo nustatymo neturėtų kilti. Tačiau, kuris teismas turėtų nagrinėti bylą dėl asmens veiksnio ribojimo tam tikroje srityje tais atvejais, kuomet asmuo dėl sunkios sveikatos būklės yra priverstinai hospitalizuotas ir gydomas ligoninėje, arba asmuo yra slaugomas įstaigoje, kurios vieta skiriasi nuo asmens gyventojų registre deklaruotos gyvenamosios vietos? Teismų praktika šiuo klausimu nėra vienoda. Kai kurie teismai asmens, galimai stokojančio veiksnio gyvenamąją vietą laiko tą vietą, kuri yra deklaruota gyventojų registre, nepriklausomai nuo to, jog faktiškai asmuo gyvena slaugos namuose, todėl tokių pareiškimų teisingumo nustatymas grindžiamas aplinkybe, jog asmens asmeniniai, socialiniai ir ekonominiai interesai yra sietini ne su slaugymo vieta, o būtent deklaruota gyvenamąja vieta¹⁰⁶. Kyla klausimas, ar procesinėje situacijoje, kuomet nei asmuo, kurio veiksnumą ketinama riboti, nei šeimos nariai, kurie byloje taip pat dalyvauja, gali būti geriau užtikrinami proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principai, jei pastarieji asmenys yra saistomi tik formalaus ryšio su gyvenamąja vieta, kuri yra išviešinta gyventojų registre? Iš tiesų, nėra aišku kaip asmuo galėtų išreikšti nuomonę dėl gyvenamosios vietos pasirinkimo, kuomet jis yra ištiktas tokios būsenos, kuri užkerta galimybę tai padaryti. Papildomai, to negali padaryti ir artimieji, kadangi asmens veiksnumas dar nėra apribotas. Asmuo, dėl kurio teikiamas asmens veiksnio ribojimo pareiškimas, yra įrodymų centras tame kontekste, jog būtent pastarojo būklę turi įvertinti tiek išvadą byloje tiekianti institucija, tiek medicinos ekspertai, teismui skyrus ekspertizę¹⁰⁷ (apie šias funkcijas plačiau bus kalbama 2.4.2 skirsnyje). Iš esmės, ekonomiškumo principas reikalauja, jog ekspertizę turėtų atlikti arčiausiai asmens, galimai stokojančio veiksnio, gyvenamosios vietos esanti ekspertinė įstaiga, todėl atsižvelgiant į tokio pobūdžio bylų vyraujančią specifinę įrodymų vertinimo būdą, abejotina ar yra tikslingiau bylas priskirti teismui, kurio teritorijos negalėtumėme įvardinti kaip tokios, kurioje egzistuoja dauguma bylų reikalingų

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 2.12 str. 1d.

¹⁰⁵ *Ibid.* 2.16 ir 2.17 str. 1d.

¹⁰⁶ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-1837-230/2017*

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 466 str. 1d.

įrodymų. Iš tiesų, teismų praktikoje aptinkama atvejų, kuomet bylos pagal teisingumą yra perduodamos teismams, kurio teritorijos ligoninėje asmuo yra priverstinai gydomas, nors pastarojo deklaruota gyvenamoji vieta yra registruota visai kitame mieste: „<...> S. G. yra priverstinai gydomas Rokiškio psichiatrijos ligoninėje. Gydymas bus tęsiamas mažiausiai pusę metų. Atsižvelgiant į tai, kad bylos nagrinėjimo metu pasikeitė asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, faktinė gyvenamoji vieta ir byloje kis išvadą tiekianti institucija, bylą tikslinga perduoti pagal teisingumą Rokiškio rajono apylinkės teismui, nes taip bus užtikrintas ekonomiškėsnis ir greitesnis bylos išnagrinėjimas (CPK 34 str. 2 d. 1 p., 462 str. 1 d.). <...>“¹⁰⁸. Viena vertus, kai asmuo gyvena keliose vietose, teismų praktikoje¹⁰⁹ pagrindė buvo vertintas gyvenamosios vietos kriterijus, numatantis galimybę atsižvelgti į vietovę, kurioje yra didžioji asmens turto dalis (CK 2.17 1d.), tačiau atsižvelgiant į šių bylų specifinį pobūdį ir tikslą, o ypač ypatingojoje teisejoje dominuojantį operatyvumo principą, manytina, jog turto buvimo vieta asmens pripažinimui neveiksniu ar ribotai veiksniu, nesudaro ar neturėtų sudaryti esminės procesinės reikšmės sprendžiant asmens veiksnio ribojimo klausimą. Toks turto klausimas, be abejojimo yra reikšmingas jau apribojus asmens veiksnumą ir vertinant turto administratoriaus skyrimo poreikį¹¹⁰ globos ir rūpybos nustatymo byloje, tačiau autorės nuomone, sprendžiant teisingumo klausimą šio pobūdžio byloje (veiksnio ribojimo), kiekvienu atveju būtų protinga atsižvelgti, kurioje vietovėje galima surinkti išsamiausia ir objektyviausia informaciją dėl asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, būklės, taip užtikrinant greitesnį ir pigesnį procesą.

2.3.2 Subjektai turintys teisę ir poreikį paduoti pareiškimą

Paprastai, poreikis kreiptis į teismą yra nulemtas tikslo teismine tvarka apginti pažeistą ar ginčijamą asmens turimą teisę, tačiau šio pobūdžio byloje civilinės bylos iškėlimas yra siejamas su tikslu apsaugoti asmenį, kuris dėl savo sveikatos būklės negali pasirūpinti savimi ar tinkamai įgyvendinti savo teisėtą interesų¹¹¹. Viena iš civilinės bylos iškėlimo sąlygų yra ta, jog pareiškimą, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, negali paduoti bet kuris asmuo, o tik tas subjektas, kuris yra imperatyviai numatytas įstatymo. Civilinio proceso kodekso 463 straipsnis

¹⁰⁸ Kauno apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis civilinėje byloje Nr. E2YT-12558-475/2016*

¹⁰⁹ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-1837-230/2017*

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340. 493 str. 1d.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 5str. 1d.

apibrėžia baigtinį subjektų, turinčių teisę pateikti pareiškimą, sąrašą: 1) asmens, kurį siekiama pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje sutuoktinis, tėvai ar pilnamečiai vaikai; 2) globos (rūpybos) institucija; 3) prokuroras¹¹². Įdomu, jog Suomijoje subjektų ratas, galintis pateikti tokį pareiškimą taip pat yra siejamas su asmens, galimai stokojančio veiksnio artimiausiais šeimos nariais – vaikais, sutuoktiniu, tėvais, tačiau sąrašas, skirtingai nei Lietuvoje, nėra baigtinis, nurodant, jog taip pat kreiptis gali kiti artimi šiam žmogui asmenys¹¹³. Tokiu būdu teismui paliekama galimybė spręsti dėl pareiškimų priimtumo, kuriuos teikia ir kiti artimi asmenys, pavyzdžiui, pažeidžiamo asmens broliai ar seserys.

Subjektų rato uždarymas iš esmės yra nulemtas vyraujančio viešojo intereso apsaugoti asmenis, nuo nepagrįstų pareiškimų, kuriais prašoma apriboti asmens veiksnumą¹¹⁴. Tačiau, net ir tais atvejais, kuomet kreipiasi tokią teisę turintis asmuo, įstatyme yra numatytas papildomas saugiklis, numatantis pinigines baudos skyrimo galimybę už aiškiai nepagrįstą pareiškimą, taigi turima subjekto teisė teikti pareiškimą gali būti įgyvendinama tik esant svariems argumentams¹¹⁵.

Pirmąją subjektų grupę, turinčių teisę teikti pareiškimą, galime įvardinti kaip šeiminius –teisiniais santykiais susijusių subjektų grupę, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog bylos inicijavimo teisė yra suteikta tik sutuoktiniui, tėvams ar pilnamečiams vaikams. Toks įstatymo leidėjo pasirinkimas gali būti aiškintinas kaip šių subjektų itin glaudžiu socialinių - teisinių ryšių teorija. Pavyzdžiui, sutuoktinio suinteresuotumas teikti pareiškimą dėl kito sutuoktinio veiksnio ribojimo, gali būti aiškintinas ne vien siekiu užtikrinti pažeidžiamo asmens teises, tačiau taip pat siekiant įgyvendinti savo teisę nutraukti santuoką. Antai civilinio kodekso 3.55 straipsnyje kaip viena iš santuokos nutraukimo sąlygų yra numatyta, jog santuoka vieno sutuoktinio prašymu gali būti nutraukta tik tuo atveju, kuomet sutuoktinis, su kuriuo siekiama išsiskirti, teismo sprendimu yra pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksnium šioje srityje¹¹⁶. Tai reiškia, jog sutuoktinis skyrybų teisę šiuo pagrindu gali įgyvendinti tik nuo to momento, kuomet vienam iš sutuoktinių, turinčiam psichikos sutrikimą, yra apribotas veiksnumas ir užtikrinta globa arba rūpyba. Iš tiesų, sutuoktinio pareiškimo pateikimas dėl kito

---

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 463 1d.

¹¹³ *The Guardianship Services Act*: <http://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990442.pdf>, article 72

¹¹⁴ ¹¹⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2009. t. 4, p 687

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 463 str. 4d.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. 3.55 str. 1d. 2p.

sutuoktinio pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, patenkina ir asmens, prašomo apriboti veiksnumą, interesus. Pavyzdžiui, apribojus asmens veiksnumą ir paskyrus atitinkamai globėją ar rūpintoją, užkertama galimybė asmens, kurio veiksnumas apribotas sutuoktiniui nekontroliuojamai disponuoti bendrąja jungtine nuosavybe, kadangi didesnės reikšmės sandoriams, nurodytiems CK 3.244 straipsnyje, įvykdyti, būtinas teismo leidimas¹¹⁷.

Asmens, galimai stokojančio veiksnumo tėvų ar pilnamečių vaikų poreikis teikti pareiškimą dėl pastarojo veiksnumo ribojimo paprastai gali atsirasti tais atvejais, kuomet šiam asmeniui dėl nustatyto specialaus nuolatinės slaugos ar priežiūros poreikio priklauso tikslinė išmoka, kurios pastarasis negali atsiimti. Antai, sukakus pilnametystei, asmuo, negebantis išreikšti savo valios, negali nei pats atsiimti priklausančios kompensacijos, nei įgalioti tą padaryti artimuosius. Atkreiptinas dėmesys, jog teikiamas pareiškimas dėl asmens veiksnumo ribojimo 2019-01-01 įsigaliojus naujoms Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymo 5 straipsnio 5 dalies nuostatoms, sukelia teisinę pasekmę jau nuo civilinės bylos iškėlimo: „*Tikslinė kompensacija, paskirta pilnamečiam asmeniui, kuris dėl sveikatos būklės negali pats atsiimti paskirtos kompensacijos, negali įgalioti kito asmens ją atsiimti (negali išreikšti savo valios) ir kuriam nepaskirtas globėjas ar rūpintojas (toliau – slaugomas asmuo), mokama veiksniam šioje srityje socialinės rizikos nepatiriančiam pilnamečiam asmeniui, kuris yra kreipęsis į teismą dėl slaugomo asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje arba globos (rūpybos) nustatymo ir jeigu ši civilinė byla yra iškelta*“¹¹⁸. Taigi, šių subjektų suinteresuotumo prigimtis teikti pareiškimą gali būti siejama tiek su pareiškėjų teisių įgyvendinimu, tiek su artimojo, stokojančio valios, teisių užtikrinimu.

Antroji subjektų grupė, turinti teisę pateikti pareiškimą - globos (rūpybos) institucija. Globos (rūpybos) institucijos poreikis teikti pareiškimą dėl asmens veiksnumo ribojimo labiausiai išplaukia būtent iš valstybės perduotų funkcijų savivaldybei, kurios yra, be kita ko, socialinių paslaugų teikimo užtikrinimas. Socialinės paslaugos – tai tokios paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba dėl neįgalumo, amžiaus, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime, o vieni iš šių paslaugų tikslų – padėti įveikti socialinę atskirtį bei užtikrinti visuomenės

---

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.244 str.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. 20644, 5 str., 5d.

socialinį saugumą¹¹⁹. Asmenys, gyvenantys tam tikroje savivaldybės teritorijoje bei stokojantys veiksnio, yra šios savivaldos bendruomenės dalis, todėl nesant artimųjų ar jų iniciatyvos, ar suinteresuotų asmenų ratui nepatenkant į subjektų sąrašą, turinčių teisę pateikti pareiškimą, globos (rūpybos) institucija *ex officio* ar kitų asmenų prašymu, turi pareigą padėti šiam asmeniui pasirūpinti savo gyvenimu. Atkreiptinas dėmesys, jog globos (rūpybos) institucija kaip subjektas, turintis teisę teikti pareiškimą, turi būti suprantamas ne kaip globą (rūpybą) vykdanči įstaiga, o kaip institucija, kuri prižiūri ir kontroliuoja globą (rūpybą) vykdančių įstaigų ir paskirtų globėjų (rūpintojų) veiklą¹²⁰. Vietos savivaldos įstatyme yra numatyta, jog, savivaldybė užtikrina socialinės globos teikimą negalią turintiems asmenims, todėl steigia socialines paslaugas teikiančias įstaigas (pavyzdžiui globos namus)¹²¹. Be kita ko, kiekvienoje savivaldybės administracijoje turi veikti padalinys, kuris planuoja socialines paslaugas, jų organizavimą bei kokybės kontrolę¹²². Tačiau tokios įstaigos ar savivaldybės administracijos struktūriniai padaliniai, civilinio proceso prasme nėra pareiškėjai asmens veiksnio ribojimo byloje¹²³. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet pareiškimą dėl asmens veiksnio ribojimo pateikia globos namai ar savivaldybės administracijos padaliniai, tačiau šioje vietoje reiktų atkreipti dėmesį į keletą momentų. Globos namai pagal savo funkcinę prigimtį yra globos funkciją atliekanti įstaiga, todėl CPK 463 straipsnio 1 dalies prasme nėra laikoma tinkama pareiškėja, taigi pateikus tokį pareiškimą, teismas atsisako jį priimti tuo pagrindu, jog pareiškimą pateikė suinteresuotas, tačiau neįgaliotas asmuo (CPK 137 2d. 8p.)¹²⁴. Iš tiesų, toks atsisakymo pagrindas yra pagrįstas, kadangi globos namai šio pobūdžio byloje gali būti suinteresuotais asmenimis tais atvejais, kuomet asmeniui dar iki veiksnio ribojimo bylos iškėlimo, yra nustatytas socialinės globos poreikis ir šis asmuo yra globojamas minėtoje įstaigoje, o nesant kitų kandidatų tapti globėju, globos namai gali tapti vieninteliu pretendentu į šio asmens globėjus¹²⁵. Susiklosčius tokiai situacijai, teismo sprendimas dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium, yra susijęs su globos namų teisėmis ir pareigomis ateityje, todėl pastaroji šalis, byloje dalyvauja ne kaip

¹¹⁹Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589, 3 str.

¹²⁰MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, 3.241 str. 1d.

¹²¹Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049, 6 str. 12p. ir 7 str. 32p.

¹²²Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589, 13 str. 8d.

¹²³Kauno apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018*

¹²⁴Marijampolės rajono apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-6829-570/2017*

¹²⁵Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 43-1571. IV sk. 13.2 p.

pareiškėjas, o kaip suinteresuotas bylos baigtimi asmuo¹²⁶. Savivaldybės administracijos struktūriniai padaliniai, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kaip pagal savo atliekamas funkcijas (prižiūri ir kontroliuoja globėjų ir rūpintojų veiklą) yra globos (rūpybos) institucija, turinti teisę teikti pareiškimą, tačiau civiline procesine prasme šių padalinių vadovai nėra juridinio asmens vienasmeniai valdymo organai, todėl reikšti pareiškimą dėl asmens veiksnio ribojimo, teisės neturi¹²⁷. Tinkamas pareiškėjas CPK 463 1 dalies 3 punkto prasme yra savivaldybės administracijos direktorius, kadangi būtent jam yra priskirtinos vykdomosios valdžios funkcijos savivaldybėje, o tai reiškia, jog tik jis gali kreiptis į teismą arba laikantis CPK 56 straipsnio taisyklių, įgalioti vesti bylą kitus, teisę turinčius, asmenis¹²⁸. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje, akcentuojant, jog tinkamas pareiškimas dėl asmens veiksnio ribojimo, yra toks pareiškimas, kurį pateikia savivaldybės administracija (direktorius) arba jos vardu įgaliotas teise veikti atstovas¹²⁹. Paprastai šio pobūdžio bylose, tokie įgalioti atstovai yra savivaldybės administracijos darbuotojai, turintys teisinį išsilavinimą.

Trečiosios subjektų grupės atstovas, turintis teisę teikti pareiškimą – prokuroras. Prokuroro teisė teikti pareiškimą dėl asmens veiksnio ribojimo yra išreiškiama per vieną iš pastarojo vykdomų funkcijų - viešojo intereso gynybą¹³⁰. Viešasis interesas – tai ne tik valstybės, kuri atstovauja ir pastarąjį gina, o ir visos visuomenės interesas¹³¹. Šio pobūdžio bylose jis pasireiškia ne vien suinteresuotumu apginti asmens, stokojančio veiksnio teises, tačiau taip pat aplinkybe, jog niekam neinicijavus bylos iškėlimo, psichikos sutrikimą turintis asmuo gali sukelti žalą savo veiksmais ne vien sau, tačiau ir kitiems¹³². Taigi, galime teigti, jog prokurorui suteikta procesinės iniciatyvos galia yra grindžiama ne vien socialinės apsaugos poreikiu (kas labiausiai būdinga globos (rūpybos institucijoms) , o taip pat ir visos visuomenės apsaugos poreikiu. Kita vertus, prokuroro teisė teikti pareiškimą, be kita ko, gali būti aiškinama kaip papildomu ikiteisminiu saugikliu tuo aspektu, jog prokurorui nagrinėjant asmenų prašymus ar pareiškimus, kuriais iš esmės siekiama inicijuoti bylos iškėlimą asmeniui, galimai stokojančio veiksnio, yra atliekama savotiška nepagrįstų pareiškimų prevencija, o pagrįstų pareiškimų atveju - patekimo į teismą užtikrinimo funkcija tiems asmenims, kurie neturi

¹²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 443 str. 3d.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 55str.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049, 3 str. 3d.

¹²⁹ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. I-599, 2 str. 2d. 7p.

¹³¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. t. 1, p. 669

¹³² Ibid, p. 688

teisės kreiptis asmeniškai¹³³. Tokią kontrolę galima aiškinti tuo, jog įstatymo lygiu viešojo intereso samprata nėra apibrėžta, o tai iš esmės reiškia, jog kiekvienu atveju tik prokuroras sprendžia ar konkrečiu atveju vyrauja viešas interesas inicijuoti civilinę bylą ar ne¹³⁴.

2.3.3 Pareiškimo turinio naujovės

Pareiškimo turiniui yra keliami specialūs reikalavimai. Be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai (CPK 111, 113-114 str.), papildomai pareiškime turi būti nurodyta ar kartu pateikta: 1) aplinkybės, rodančios fizinio asmens psichikos sutrikimą, dėl kurio pastarasis negali visiškai ar iš dalies suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti; 2) sveikatos priežiūros įstaigos pažyma; 3) socialinio darbuotojo išvada, apie prašomo pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, gebėjimą pasirūpinti savimi; 4) sritys, kuriose siūloma pripažinti asmenį neveiksniu ar ribotai veiksniumi; 5) kiti įrodymai apie psichinę būklę¹³⁵.

Atkreiptinas dėmesys, jog iki 2016-01-01 įvykusios neveiksnumo reformos, pareiškime dėl asmens pripažinimo neveiksniu buvo būtina nurodyti tik aplinkybes, rodančias fizinio asmens psichikos sutrikimą, dėl kurio asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti bei pristatyti gydytojo pažymą, o riboto veiksnio atveju – aplinkybes, rodančias, jog asmuo piktnaudžiauja alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis¹³⁶. Toks įrodymų ratas, eliminavus absoliutų neveiksnumą ar ribotą veiksniumą ir pakeičiant veiksnio ribojimu pilnai ar iš dalies tam tikrose srityse, tapo per siauras, todėl pareiškimo turinys, tiek asmens pripažinimo neveiksniu, tiek ribotai veiksniumi tam tikrose srityse atžvilgiu buvo suvienodintas bei išplėstas, siekiant kuo labiau individualizuoti būtent tas sritis, kuriose veiksnio ribojimas yra būtinas. Šiuo tikslu pareiškėjui, kaip viena iš pareiškimo turinio sąlygų, numatyta pareiga nurodyti sritis, kuriose siūloma apriboti asmens veiksniumą. Pasak Vilniaus miesto apylinkės teismo pirmininko pavaduotojos (teisėjos) dr. Astos Jakutytės – Sungailienės (toliau – Teisėja Sungailienė) po reformos įsigaliojimo, pačioje metų pradžioje, gana dažnai pasitaikantis reiškinys buvo tas, jog pareiškėjai nenurodydavo konkrečių sričių, kuriose prašoma pripažinti asmenį neveiksniu (pavyzdžiui, nurodydavo, jog asmenį prašo pripažinti

¹³³ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. I-599, 2 str. 2d. 8p.

¹³⁴ Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. *Nutartis byloje Nr. 2S-1465-567/2013*

¹³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 465, 470 str.

¹³⁶ Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas Nr. XIIP-1657(2) [interaktyvus] [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/151dc8a09d7711e48d7bacdf30d64d66?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=ef630285-35ab-45fd-a6ef-3ec4a0385dff>>

neveiksniu visose srityse)¹³⁷. Tokia tendencija gali būti aiškintina kaip pareiškėjo siekis formaliai išpildyti pareiškimo reikalavimus bei prevenciškai apriboti asmens veiksnumą kuo daugiau sričių, tačiau tokia praktika teismui tik pasunkina užduotį individualizuoti asmeniui aktualias sritis. Iš tiesų, pareiškėjai (ypač jei tai artimieji) turėtų nurodyti tik tas sritis, kuriose pastebėtas itin problemiškas asmens gebėjimas įgyvendinti savo teises savarankiškai, kadangi teismas privalo vadovautis kuo mažesniu asmens veiksnumo ribojimo principu¹³⁸.

Kitas naujai privalomas pareiškimo turinio elementas ir teismo šaltinis, siekiant individualizuoti ribotinas sritis – socialinio darbuotojo išvada apie prašomo pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje gebėjimą pasirūpinti savimi. Iš tiesų, šis turinio elementas pasižymi tam tikrais ypatumais. Asmens gebėjimų vertinimo ir socialinių darbuotojų išvadų teikimo tvarka yra nustatyta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos apraše (toliau – asmens gebėjimų tvarkos aprašas)¹³⁹. Remiantis asmens gebėjimų tvarkos aprašu, potencialus pareiškėjas, siekiantis išpildyti pareiškimo turinio reikalavimus, privalo kreiptis į savivaldybės administraciją dar iki bylos inicijavimo, dėl asmens, prašomo apriboti veiksnumą, gebėjimų įvertinimo ir išvados pateikimo¹⁴⁰. Taigi, siekiant pateikti taisyklės atitinkantį pareiškimą, pareiškėjas privalo laikytis specialios ikiteisminės procesinių dokumentų rengimo tvarkos. Su pareiškimu nepateikus šios išvados, teismas turi teisę taikyti trūkumų šalinimo institutą (CPK 115 2d.) arba atsisakyti priimti pareiškimą, paaiškinus, jog pirmiausia reikia kreiptis dėl išvados (CPK 137 3d.). Teismų praktikoje fiksuojama situacija, kuomet su pareiškimu nepateikus socialinio darbuotojo išvados dėl asmens gebėjimų pasirūpinti savimi, buvo nustatytas 16 dienų terminas trūkumams pašalinti, o nuo nutarties įteikimo, pareiškėja faktiškai turėjo 9 kalendorines dienas tai įgyvendinti¹⁴¹. Atkreiptinas dėmesys, jog toks termino nustatymas yra visiškai nepagrįstas, kadangi pagal asmens gebėjimų tvarkos aprašo 15 dalį, socialinis darbuotojas tokią išvadą parengia bei pateikia savivaldybės administracijai ne vėliau kaip per 60 dienų nuo pavedimo dienos. Tai reiškia, jog nagrinėjamu atveju, teismas nustatė terminą, per kurį praktiškai neįmanoma įgyvendinti pavesto reikalavimo. Atsižvelgiant į teisės principą,

---

¹³⁷ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 467 str. 5d.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR, 2015, Nr. 19609

¹⁴⁰ *Ibid*, 4d.

¹⁴¹ Kauno apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-24430-584/2017*

kuris skelbia, jog teisė asmeniui negali nustatyti neįmanomų pareigų (lot. *Impossibillum nulla obligatio est*), tokia praktika laikytina ydinga, o tai patvirtina ir aplinkybė, jog minimoje byloje trūkumai nebuvo ištaisyti. Manytina, jog nustatomas trūkumų šalinimo terminas dėl socialinio darbuotojo išvados nepateikimo, šio pobūdžio byloje, turėtų būti ne trumpesnis nei 60-70 dienų. Taigi, socialinio darbuotojo išvada, kaip privalomas pareiškimo turinio elementas, pasižymi specialiu ir išskirtiniu trūkumų šalinimo terminu. Atkreiptinas dėmesys, jog minėta išvada, be kita ko, pasižymi ir tam tikra problematika. Socialinių darbuotojų tikslas – įvertinti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus srityse, kurios nurodytos gautame prašyme¹⁴². Asmens gebėjimų tvarkos aprašo 9 dalyje yra numatyti tokie vertinimo kriterijai: 1) asmens supratimo – ar geba savarankiškai suprasti informaciją ir priimti sprendimus; 2) asmens gebėjimo įvertinti – ar geba savarankiškai įvertinti aplinkybes ir numatyti pasekmes dėl tam tikro sprendimo; 3) asmens gebėjimo paaiškinti – ar geba savarankiškai paaiškinti sprendimo esmę; 4) asmens gebėjimo savarankiškai atlikti veiksmus.¹⁴³ Pasak teismo psichiatrės ekspertės Martinkienės tokie pavesti uždaviniai paskirti ne pagal pastarųjų kompetenciją, kadangi siekiant įvertinti asmens intelektą bei mąstymo ypatumus, būtina turėti išsilavinimą šioje srityje. Papildomai teismo psichiatrė ekspertė Martinkienė nurodė, jog socialinių darbuotojų kompetencijos stoka lemia abejotinos kokybės išvadas: „*Praktikoje yra buvęs atvejis, kuomet asmuo sirgo sunkiu psichikos sutrikimu – demencija, o socialinis darbuotojas išvadoje nustatė, kad šis asmuo turtinių santykių srityje yra visiškai savarankiškas. Teismo psichiatras ekspertas nustato, kad asmuo negali turtinių santykių srityse veikti savarankiškai, nes serga silpnaprotyste, o socialinis darbuotojas savo išvadoje parašo, kad šis asmuo geba veikti savarankiškai paveldėjimo, nekilnojamojo turto srityse. Praktikoje yra buvę atvejų, kai vien socialinio darbuotojo išvados ir ekspertinio vertinimo neatitikimo pagrindu teismai skirdavo pakartotines ekspertizes. Manytina, jog socialinis darbuotojas neturi kompetencijos įvertinti asmens psichikos būsenos, kadangi tiek kliesinis sutrikimas, tiek schizofrenija gali būti apgaulinga liga – specialių žinių neturinčiam asmeniui gali pasirodyti, jog asmuo yra psichiškai visavertis.*“¹⁴⁴ Iš tiesų, asmens gebėjimų tvarkos aprašas turėjo būti parengtas taip, kad teismams būtų paprasčiau nustatyti konkrečias sritis, kuriose, atsižvelgiant į

¹⁴² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR, 2015, Nr. 19609, 4d.

¹⁴³ Ibid, 9d.

¹⁴⁴ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-14]: <http://www.vtpt.lt/lt/naujienos/vtpt_prie_sam_direktores_interviu_apie_asmens_civilinio_veiksnumo_vertinimo_pokycius_po_lietuvos_respublikos_civilinio_kodekso_pakeitimu_2016_metais.html>

socialinio darbuotojo vertinimą, asmuo savo buityje patiria praktinių sunkumų pasirūpinti savimi savarankiškai ir kuriose srityse šiam asmeniui reikalinga pagalba¹⁴⁵. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, susidaro įspūdis, jog socialinis darbuotojas vertina asmens psichikos ypatumus, o ne asmens kasdienes buitines gyvenimo aplinkybes, todėl abejotina ar susidariusi situacija teismams įveda reikalingo ir realaus asmens kasdienio gyvenimo situacijos iliustravimo, vietoj šabloninio ir formalistinio vertinimo. Jei pažvelgtume į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, asmens gebėjimų tvarkos aprašas apskritai yra itin kritikuotinas kaip prieštaraujantis Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio nuostatomis, pagal kurias toks asmens gebėjimų vertinimas laikytinas ydingu ir diskriminaciniu, kadangi neįgalaus asmens būklės vertinimo kriterijai turėtų būti grindžiami pastarojo norais ir pasirinkimais, nustatant pagalbos priemones veiksnumui įgyvendinti, o ne jį ribojant¹⁴⁶.

Kalbant apie kitą privalomą pareiškimo turinio elementą – sveikatos priežiūros įstaigos pažymą (iki reformos šio elemento atitikmuo buvo gydytojo pažyma), sveikintinas įstatymo leidėjo sprendimas priartinti subjektų, privalančių pateikti asmens sveikatos priežiūros įstaigos pažymą, sąrašą prie subjektų, galinčių gauti iš gydymo įstaigos tokio pobūdžio informaciją, sąrašo. Pagal 2018-07-01 pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo įsigaliojusius pakeitimus¹⁴⁷, informacija apie paciento, kuris negali būti laikomas gebančiu protingai vertinti savo interesų, sveikatos būklę, suteikiama paciento sutuoktiniui, sugyventiniui (partneriui), paciento tėvams (įtėviams) ir paciento pilnamečiams vaikams jų prašymu. Iki atitinkamų įstatymo pakeitimų, pareiškėjai, teikdami pareiškimą dėl asmens veiksnio ribojimo, negalėdavo išpildyti pareiškimo turinio sąlygų, kadangi įstatymas ribojo teisę į šią informaciją¹⁴⁸. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog minėtų subjektų, turinčių teisę teikti pareiškimą bei galinčių gauti šio pobūdžio informaciją, sąrašas yra tik priartintas, tačiau nesuvienodintas. Antai, tiek globos (rūpybos) institucija, tiek prokuroras į šį sąrašą nepatenka, todėl šiems subjektams teikiant pareiškimą, galimos kliūtys įvykdyti pareiškimo turinio reikalavimus. Šiems subjektams nepateikus sveikatos priežiūros pažymos, teismai turi teisę taikyti trūkumų

¹⁴⁵ Įstatymų projektų Nr. XIIP-1656 ir XII-1660 aiškinamasis raštas. [interaktyvus] [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/246e3a40ba3a11e3bda4be6f16c2da2b?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=a7eb989c-ebb4-4f55-95b7-73f3f713bc88>>

¹⁴⁶ 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo Nr. I-1562 5, 8 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2018, Nr. 6424, 1 str.

¹⁴⁸ Panevėžio apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2S-726-227/2014*

šalinimo institutą, tačiau manytina, jog tokių trūkumų klausimą reiktų spręsti neformaliai, pasitelkiant įrodymų išreikalavimo institutus (CPK 198 1 d. ir CPK 199 4 d.). Pasak Teisėjos Sungailienės, šios kategorijos bylos yra itin jautrios, todėl daugeliu atvejų stengiamasi trūkstamus įrodymus ar duomenis surinkti teismui būnant aktyviam (teismo iniciatyva), taigi trūkumų šalinimo institutas turi būti taikomas išimtiniais atvejais¹⁴⁹. Atsižvelgiant į tai, jog šio pobūdžio bylose teismas turi būti aktyvus, trūkumų šalinimo institutas turėtų būti taikomas neformaliai ir itin retais atvejais. Anaiptol, negalima suabsoliutinti teismo aktyvaus vaidmens, todėl tais atvejais, kuomet pareiškėjas neprideda jokių medicininių įrodymų, pagrindžiančių nurodytas aplinkybes, arba, įrodymo, jog šių duomenų pasikreipus nepavyko gauti, trūkumų šalinimo institutas iš esmės laikytinas pagrįstu, kadangi asmuo, kurio veiksnumą prašoma riboti, turi būti be kita ko apsaugotas ir nuo nepagrįstų pareiškimų.

2.4 Teismo vaidmuo pasirengiant bylos nagrinėjimui

Jeigu pareiškimas dėl asmens veiksnumo ribojimo atitinka visus aptartus reikalavimus ir teismas rezoliucija jį priima, tačiau civilinė byla dar negali būti nagrinėjama kol tam tinkamai nėra pasiruošta. Teismas, siekdamas tinkamai parengti bylą nagrinėjimui teisme, turi atlikti tam tikrus veiksmus - išspręsti ekspertizės skyrimo klausimą¹⁵⁰, išsiaiškinti ar neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro tvarkymo įstaigoje nėra pateiktų asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje pateiktų išankstinių nurodymų¹⁵¹, bei užtikrinti asmens, prašomo pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje, advokato atstovavimą.

2.4.1 Atstovavimo užtikrinimas kaip būtina proceso sąlyga

Atstovavimo užtikrinimas šio pobūdžio bylose yra papildomas saugiklis asmeniui, kurį ketinama pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje – advokatas, kaip nešališkas pažeidžiamo asmens atstovas, rūpinasi išimtinai šio asmens interesais. Civilinio proceso kodekso nuostata, kuri skelbia, jog asmenį, kurį prašoma pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje, privalo atstovauti advokatas¹⁵², yra specialioji ir imperatyvioji norma, kuri iš esmės reiškia, jog advokato padėjėjas, skirtingai nei kitose bylose (CPK 56), šiuo atveju

¹⁴⁹ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 466 str. 1d., 471 1d.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 467 str. 5d.

nebūtų laikytinas tinkamu atstovu¹⁵³. Toks įstatymo leidėjo apsisprendimas gali būti aiškintinas kaip dar vienas procesinis saugiklis, užtikrinantis prašomo pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje asmeniui aukščiausios kvalifikacijos teisinę pagalbą. Dėl būtinumo užtikrinti pažeidžiamo asmens interesus, valstybė tokią pagalbą garantuoja ir apmoka biudžeto lėšomis įstatymo nustatyta tvarka¹⁵⁴. Pasirengimo nagrinėti bylai metu, būtina laikytis specialios atstovavimo tvarkos. Teisėjas visų pirma informuoja prašomą pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje asmenį, jog šis per teismo nustatytą terminą turi pasirinkti advokatą, o jei asmuo nepasirenka – teisėjas užtikrina, jog advokatas būtų paskirtas pranešdamas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą organizuojančiai institucijai¹⁵⁵. Iš tiesų, kyla klausimas, kiek yra galimas šio asmens savarankiško pasirinkimo ir susitarimo su advokatu, įgyvendinimas, tais atvejais, kuomet pastarojo būklė yra tokia sunki, jog gavus teismo adresuotą pranešimą, asmuo negali suvokti šio pranešimo esmės. Pasirengimo nagrinėti bylą metu, teismui gali būti nežinoma kiek yra pažeistos ar nepažeistos asmens valios išreiškimo galimybės, tačiau atskirais atvejais, dar net nemačius asmens, gali būti akivaizdžiai numanoma iš pareiškime pateiktų medicininių įrašų, jog asmuo vargiai galės savarankiškai įgyvendinti šią teisę, jeigu pastarasis yra protiškai neįgalus nuo gimimo, neturi pažintinės veiklos sugebėjimų, jo komunikavimo gebėjimai nėra išsivystę. Ar tokiais atvejais tikrai egzistuoja objektyvi tikimybė šiam asmeniui laisva valia pasinaudoti tokia suteikta teise, arba netgi priešingai – kas gali garantuoti, jog advokatą pasirinko būtent šis asmuo, jeigu adresuotas teismo pranešimas įteikiamas tuo pačiu adresu kaip pareiškėjo, kurių interesai ne visuomet gali sutapti? Atskirais atvejais, net ir patys pareiškėjai išsako poziciją, jog prašomas pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje asmuo, dėl savo sveikatos būklės nesugebės įgyvendinti turimos teisės, tačiau teismui, šiuo atveju, tenka sekti įstatymo raidę¹⁵⁶. Jei praktikoje susiklosto aptariama situacija, iš tiesų, tai gali paneigti šios teisės normos tikslus apsaugoti pažeidžiamą asmenį ir nuo suinteresuotų asmenų piktnaudžiavimo, kadangi teisėjui nėra paliekama galimybė atskirais atvejais savo nuožiūra iškart tiesiogiai kreiptis į valstybės garantuojamos pagalbos teikimą organizuojančią instituciją, siekiant nešališkos institucijos advokato paskyrimo. Viena vertus, kol nėra priimtas ir įsigaliojęs teismo sprendimas, asmens veiksnumas yra preziumuojamas, todėl teisė pasirinkti advokatą negali būti ribojama. Kita vertus,

¹⁵³ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. e2S-2633-254/2017*

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 18-572, 12 str. 13p.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 466 str. 2-3d.

¹⁵⁶ Šiaulių apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2S-680-368/2017*

procesas būtų kur kas operatyvesnis bei atspindintis teisės normoje užkoduotą apsauginį mechanizmą, jei tais atvejais, kai teisėjas iš turimų duomenų mato, jog asmuo tikrai nėra pajėgus pasinaudoti įtvirtinta teise asmeniškai, įstatymas numatytą galimybę kiekvienu atveju teisėjui įvertinti ar toks siūlymas yra tikslingas. Atkreiptinas dėmesys, jog privalomas advokato atstovavimas ir teismo vaidmuo užtikrinant atstovą, asmens veiksnio ribojimo bylose yra numatytas tik tais atvejais, kuomet asmenį prašoma pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje. Kalbant apie atvejus, kuomet asmenį prašoma pripažinti ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, minėti parengiamieji veiksmai neatliekami, nebent nagrinėjant bylą dėl asmens pripažinimo ribotai veiksniumi, paaiškėja aplinkybės, dėl kurių atsiranda pagrindas asmenį pripažinti ir neveiksniu tam tikroje srityje¹⁵⁷. Nors ir visais asmens veiksnio ribojimo atvejais yra ribojamos asmens teisės, tik skirtinga apimtimi, teisė į aukščiausios kvalifikacijos teisinę pagalbą yra užtikrinama tik asmens, prašomo pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje atžvilgiu. Taigi, tiek teismo vaidmuo tiek procesinių taisyklių apsaugos intensyvumas priklauso ir nuo asmens turimo psichikos sutrikimo laipsnio.

2.4.2 Teismo psichiatrijos ekspertizės skyrimo poreikis ir reikšmė

Pasirengimo nagrinėti bylą metu, teisėjas turi išspręsti klausimą dėl poreikio skirti teismo psichiatrijos ekspertizę. Psichiatrijos ekspertizę teismas skiria esant šioms sąlygoms: 1) yra duomenų, rodančių asmens, prašomo pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, psichikos sutrikimą dėl kurio jis negali suprasti (ar iš dalies) savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti; 2) teismo ekspertizė nebuvo atlikta anksčiau (CPK 466, CPK 471). Eksperto išvada šio pobūdžio bylose yra privaloma įrodinėjimo priemonė, be kurios egzistavimo, teismas negali priimti galutinio sprendimo ir kuria siekiama nustatyti ar yra medicininis pagrindas riboti asmens veiksnumą¹⁵⁸. Pažymėtina, jog eksperto išvada pasižymi tam tikrais ypatumais. Šio pobūdžio bylose tai yra medicininis asmens veiksnio ribojimo kriterijus, kurį gali nustatyti tik kvalifikuotas psichiatras ekspertas, kadangi tik jis turi kompetenciją atsakyti į specialius bei sudėtingus psichiatrinių žinių reikalaujančius klausimus (pavyzdžiui, kokia psichikos liga asmuo serga ir ar konkrečioje srityje šis asmuo gali suvokti savo veiksmų reikšmę)¹⁵⁹. Antai

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 472 str. 2d.

¹⁵⁸ Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. e2YT-8397-920/2018*

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministras. *Įsakymas dėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie sveikatos apsaugos ministerijos*. TAR, 2016, Nr. 2016-03103, 2d. 2.2 p.

LAT yra išaiškinta, jog be teismo psichiatrinės ekspertizės išvados, teismas neturi teisės, remdamasis papildomomis įrodinėjimo priemonėmis, kurios išoriškai ir akivaizdžiai lyg ir leistų taikyti medicininį ir teisinį kriterijus, konstatuoti, kad asmuo yra neveiksnius ar ribotai veiksnus (tam tikroje srityje)¹⁶⁰. Pažymėtina, jog psichiatro išvados būtinumas šiose bylose jokių būdu nereiškia, jog vien tik tokios išvados pagrindu teismas turi priimti sprendimą – teismas gali su ja sutikti arba ne¹⁶¹. Netgi priešingai – formaliai apribojus asmens veiksnumą remiantis vien tik eksperto vertinimu, tai galėtų lemti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio teisės į teisingą teismą, pažeidimą¹⁶². Eksperto vertinimas yra medicininis kriterijus, kuris yra sudedamoji ir privaloma asmens veiksnumo ribojimo proceso dalis, tačiau lemiamą juridinį kriterijų šiose bylose sudaro teisėjo vidinis įsitikinimas, ištyrus byloje esančių įrodymų visumą ir nustačius, jog psichikos sutrikimai, dėl kurių asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti yra tokio sunkumo, jog asmens teisių suvaržymas toje apimtyje gali būti pateisinamas ir yra būtinas, kad nepažeistų savo ar aplinkinių interesų¹⁶³. Platus įrodymų ratas šio pobūdžio bylose, įpareigoja teismą įvertinti būtent visas aplinkybes, o ne vien remtis ekspertiniu vertinimu: 1) asmens patiriamus kasdieninius sunkumus (socialinio darbuotojo išvada); 2) problemas, su kuriomis susiduriama artimoje aplinkoje (pareiškėjo siūlomos apriboti sritys, liudytojų parodymai); 3) mokslinį – medicininį psichikos vertinimą (eksperto išvada). Kilus abejonei dėl asmens veiksnumo ribojimo apimties – teismo vertinimas turi vykti asmens, prašomo apriboti veiksnumą, naudai, taikant mažiausiai veiksnumą ribojančias priemones¹⁶⁴. Taigi, eksperto išvada yra privalomas įrodymas, tačiau turi būti vertintinas visų įrodymų kontekste.

Atkreiptinas dėmesys, jog eksperto išvada yra privalomas įrodymas tik tose bylose, kuriose pirmą kartą kreipiamasi dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje (CPK 466, CPK 471). Tais atvejais, kai jau apribojus asmens veiksnumą yra kreipiamasi į teismą dėl priimto sprendimo peržiūrėjimo ar panaikinimo, teismui suteikiama teisė pasirinkti ar skirti pakartotinę ekspertizę, ar konkrečiu atveju pakanka vadovautis pirminio sprendimo eksperto išvada, kitų byloje esančių įrodymų kontekste¹⁶⁵. Tokia procesinė naujovė atsirado kartu su 2016-01-01 įvykusia

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. *Nutartis byloje Nr. 3K-3-311/2009*

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 185, 218 str., 468 str. 1d.

¹⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas *Shtukaturov prieš Rusiją* byloje Nr. 44009/05

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. *Nutartis byloje Nr. e3K-3-493-421/2018*

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 467 str. 5d., 472 str. 2d.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 469 str.

neveiksmo reforma, siekiant sumažinti teismo ekspertų darbo krūvį, o taip pat užtikrinti proceso operatyvumą tais atvejais, kuomet teismo nuožiūra pakanka kitų byloje esančių įrodymų¹⁶⁶. Išanalizavus teismų praktiką, pastebėtina, jog tokia suteikta teise teismai aktyviai naudojosi būtent absoliutaus neveiksmo sprendimų, priimtų iki 2015-12-31 peržiūros bylose. Pastebėtina tendencija, jog „įrodymų pakankamumas“ neskiriant pakartotinės ekspertizės dauguma atvejų yra motyvuojamas tuo, jog asmens, prašomo apriboti veiksmumą tam tikroje srityje būklė nepagerėjo arba nepasikeitė¹⁶⁷. Iš praktikos matyti, jog tokie atvejai paprastai pasitaiko, kuomet asmuo ankstesniu teismo sprendimu buvo pripažintas neveiksniu dėl tokių ligų kaip dauno sindromas¹⁶⁸, sunkus protinis atsilikimas¹⁶⁹, demencija¹⁷⁰, taigi paprastai tokiose bylose, nesant medicininių duomenų rodančių, kad būklė pakito, remiamasi pirmine ekspertize bei byloje dalyvaujančių asmenų, liudytojų ar išvadas teikiančių institucijų parodymais. Anot Teisėjos Sungailienės peržiūrint teismo sprendimus ne visada skiriama teismo ekspertizė, jei praėjęs pakankamai neilgas laiko tarpas nuo pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium, o diagnozė turi labai mažą gerėjimo šansą. Tais atvejais, kai ekspertizės atliktos labai seniai, nėra išlikusios archyvuose arba yra duomenų, jog asmens sveikata ir savijauta galėjo pagerėti – pakartotinė ekspertizė skiriama visuomet¹⁷¹. Manytina, jog praktika nuėjo tinkama linkme, kadangi nedinamiškų būklių atžvilgiu, pakartotinis tyrimas yra beprasmis ir visiškai neatitiktų proceso operatyvumo ir ekonomiškumo principų. Tokios nuomonės laikosi ir teismo psichiatrijos ekspertė Martinkienė: „Manome, kad esant nepagydomoms psichikos sveikatos būklėms, teismai galėtų neskirti naujų peržiūrų“¹⁷². Atsižvelgiant į tai, jog psichikos sveikatos būklės pagal savo sunkumą, dinamiškumą bei pagijimo tikimybę gali būti diferencijuojamos ir tai gali būti aktualu būsimų periodinių peržiūrų metu¹⁷³ (apie tai bus kalbama 3 darbo dalyje), manytina, jog teisėjų darbą šiuo klausimu galėtų palengvinti medicinos ekspertų parengta metodinė – rekomendacinė

¹⁶⁶ 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]:

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>

¹⁶⁷ Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartys bylose Nr. 2YT-2477-541/2018; 2YT-21257-235/2017; 2YT-22020-734/2017; 2YT-44850-862/2016

¹⁶⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-24478-466/2018

¹⁶⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-30374-861/2017

¹⁷⁰ Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-21257-235/2017

¹⁷¹ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

¹⁷² Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrije, teismo psichiatrijos ekspertė), metu.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 2.10 str. 4d.

medžiaga, išskiriant bent jau nekintančių psichikos ligų sąrašą. Apibendrinant išdėstyta, teismo psichiatrijos ekspertizės skyrimo poreikis kyla ne visada, tačiau visais atvejais tai paliekama spręsti teismo diskrecijai.

2.5 Bylos nagrinėjimo stadijos ypatumai

2.5.1 Byloje dalyvaujantys asmenys ir jų procesinė padėtis

Pagal bendrąsias ypatingosios teisenos taisykles, paprastai bylos, priskirtinos šiai teisei nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, o žodinis bylos nagrinėjimas yra veikiau išimtis¹⁷⁴. Tuo tarpu, bylos, dėl asmens veiksnio ribojimo, visais atvejais yra nagrinėjamos teismo posėdyje tik žodinio proceso tvarka, paprastai jau gavus eksperto išvadą bei pranešus byloje dalyvaujantiems asmenims¹⁷⁵. Pažymėtina, jog žodinio proceso forma nėra atsitiktinė - rašytinio proceso nustatymas šios kategorijos bylose yra negalimas, kadangi tai iš esmės paneigtų vieną esminių EŽTT teisingo bylos nagrinėjimo elementų – asmens, galimai stokojančio veiksnio teisę būti išklausytu dėl visų klausimų, kurie gali daryti įtaką šio asmens veiksnio apribojimui¹⁷⁶. Žodinio proceso forma taip pat yra glaudžiai susijusi su tiesioginio dalyvavimo principu. Byloje dalyvaujantys asmenys – tai proceso dalyviai, turintys arba neturintys teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi¹⁷⁷. Asmens veiksnio ribojimo bylose dalyvaujančius asmenis galima skirstyti į privalomai ir neprivalomai dalyvaujančius. Privalomai dalyvaujantys subjektai yra šie: 1) pareiškėjas; 2) globos (rūpybos) institucija; 3) asmuo, kurio veiksnio prašoma riboti (išskyrus išimtis)¹⁷⁸. Byloje dalyvaujančių asmenų ratas ir procesinė padėtis priklauso nuo to, kuris iš turinčių teisę subjektas teikia pareiškimą dėl asmens veiksnio ribojimo. Pavyzdžiui, jeigu pareiškimą teikia asmuo, prašomo pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi, sutuoktinis, kiti šeimos nariai, turintys teisę teikti pareiškimą (tėvai ar pilnamečiai vaikai) šioje byloje gali visai nedalyvauti, jeigu sutuoktinio pareiškime nebus išreikštas toks prašymas, arba teismas pastarųjų neįtrauks savo iniciatyva¹⁷⁹. Kalbant apie prokurorą, kuris kaip minėta, turi bylos iškėlimo

¹⁷⁴ Ibid, 443 str. 5d.

¹⁷⁵ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 412

¹⁷⁶ European Union Agency for Fundamental Rights. *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2013 p. 20

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 37 str., 61str.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 464 str. 1d.

¹⁷⁹ Ibid

iniciatyvos teisę, bylos dalyviu bus paprastai tik tuo atveju, jei pats yra pareiškėjas. Taigi, pareiškėjas, kaip privalomas proceso dalyvis bus tais atvejais, kuomet įgyvendinama pareiškimo teikimo teisė.

Kaip papildomi proceso dalyviai, kurie gali būti įtraukti į asmens veiksnio ribojimo procesą, tačiau ne visi iš jų turintys bylos inicijavimo teisę, yra artimieji giminaičiai (CK 3.135) ir kartu gyvenantys šeimos nariai (CK 6.588). Nors ir šių asmenų dalyvavimas byloje nėra privalomas, tačiau tam tikrais atvejais jis gali būti būtinas. Pavyzdžiui, apygardos teismas civilinėje byloje Nr. 2A-2569-640/2012 panaikino apylinkės teismo sprendimą pripažinti asmenį neveiksniu ir gražino bylą nagrinėti iš naujo, tuo pagrindu, jog į bylą nebuvo įtrauktos artimosios giminaitės – sesuo ir pilnametė dukra. Tokia nutartis buvo grindžiama tuo, jog sprendžiant asmens gebėjimo valdyti ir suvokti savo veiksmus klausimą, buvo paminėta aplinkybė, jog giminaitės šį asmenį prižiūri ir jam padeda, taigi apylinkės teismas privalėjo įtraukti šiuos asmenis ir išsiaiškinti visas bylai reikšmingas aplinkybes¹⁸⁰.

Kiek kitokį procesinį ypatumą galime įžvelgti globos (rūpybos) institucijos atžvilgiu. Globos (rūpybos) institucija net ir nebūtinai būdama bylos iškėlimo iniciatorė, visais atvejais yra dalyvaujantis proceso subjektas bylose dėl asmens veiksnio ribojimo, kadangi pastaroji gali būti tiek pareiškėja, tiek yra numatyta kaip privalomai byloje dalyvaujanti institucija¹⁸¹. Pastebėtina, jog teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės dėl šios institucijos procesinės padėties. Vieni teismai, globos (rūpybos) instituciją, asmens veiksnio ribojimo procese įtraukia kaip suinteresuotą asmenį¹⁸², kitais atvejais, kaip išvadą teikiančią instituciją¹⁸³. Iš tiesų, asmens gebėjimų pasirūpinti savimi ir priimti sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečioje srityje išvadą (toliau – išvada dėl asmens gebėjimų vertinimo) rengia socialinių paslaugų centro, psichikos sveikatos centro ar kitų įstaigų socialiniai darbuotojai, kurie yra paskiriami savivaldybės institucijos¹⁸⁴. Kita vertus, CPK 61 straipsnio 1 dalis numato, jog savivaldybių institucijos yra išvadą duodanti institucija, kuri nėra teisiškai suinteresuota bylos baigtimi. Kyla klausimas, kas šios kategorijos bylose yra išvadą duodanti institucija – savivaldybės administracijos atitinkamas skyrius, ar įstaiga, kurios darbuotojas surašo išvadą? Siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina išsiaiškinti kurie subjektai šio pobūdžio

¹⁸⁰ Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2A-2569-640/2012

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 463, 464 str.

¹⁸² Kauno apylinkės teismo Kėdainių rūmai. *Nutartis byloje Nr. 2YT-1859-336/2019*

¹⁸³ Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmai. *Nutartis byloje Nr. e2YT-1052-941/2019*

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. *Dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo*. TAR, 2015, Nr. 19609, III sk. 3d.

bylose neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi. Tokius subjektus galėtume įvardinti būtent liudytojus, ekspertus bei įstaigas, kurių darbuotojai rengia išvadas, dėl asmens gebėjimų vertinimo, kadangi šių subjektų procesinės funkcijos yra vienkartinio pobūdžio, o teismo sprendimas, dėl apriboto asmens veiksnio, jiems nesukuria jokių teisinių pasekmių (teisių ar pareigų). Be to, nustačius pastarųjų suinteresuotumą bylos baigtimi, tai gali būti net ir pagrindas nušalinimui, kadangi „kiti proceso dalyviai“ turi vykdyti savo funkcijas nešališkai¹⁸⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog teismų praktikoje įstaigos, kurioms pavesta parengti išvadą dėl asmens gebėjimų vertinimo kaskart analogiškai kaip ir globos (rūpybos) institucijos yra įtraukiamos skirtingai: 1) kaip išvadą teikiančios institucijos¹⁸⁶; 2) kaip suinteresuoti asmenys¹⁸⁷; 2) visai neįtraukiamos¹⁸⁸. Tokia procesinė situacija kritikuotina, kadangi nuo procesinio dalyvio statuso, priklauso ir teisių bei pareigų apimtys¹⁸⁹. Tikėtina, jog procesinis neaiškumas susidarė dėl to, jog įvykus 2016-01-01 neveiksnumo reformai, atsirado naujas, išvadą teikiantis ir procesinėse normose neįtvirtintas, proceso dalyvis. Autorės nuomone, globos (rūpybos) institucija būtent šio pobūdžio bylose nėra „klasikinė“ išvadą teikianti institucija, o byloje privalomai dalyvaujantis asmuo, turintis suinteresuotumą bylos baigtimi, kadangi iki pat teismo sprendimo pripažinti asmenį neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, nėra aiški būsimo globos (rūpybos) institucijos teisių ir pareigų apimtys. Kaip buvo minėta, savivaldybė užtikrina socialinės globos teikimą negalią turintiems asmenims, o apribojus asmens veiksnumą, pastaroji turi pareigą teikti teismui tinkamus kandidatus į asmens, stokojančio veiksnio globėjus ar rūpintojus, taip užtikrindama šio asmens tolimesnę teisių įgyvendinimą¹⁹⁰. Taigi, manytina, jog globos (rūpybos) institucija šio pobūdžio bylose, siekiant teisinio aiškumo, turi būti traukiama kaip suinteresuotas asmuo, o įstaigos, kurių socialiniai darbuotojai rengia išvadas, dėl asmens gebėjimų vertinimo – būtent kaip išvadą teikiančios institucijos.

---

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 64 str.

¹⁸⁶ Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmai. *Nutartis byloje Nr. 2YT-154-1025/2019*

¹⁸⁷ Šiaulių apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2A-626-440/2017*

¹⁸⁸ Telšių apylinkės teismo Telšių rūmai. *Nutartis byloje Nr. 2YT-55-304/2019*

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 42 str. 4d.

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 506 str. 1-2 d.

2.5.1.1 Asmens, prašomo apriboti veiksnumą, dalyvavimo procese problema

Asmens veiksnumo ribojimo byloje, privalo dalyvauti ir asmuo, kurio veiksnumą prašoma riboti, išskyrus atvejus, kuomet dėl sveikatos būklės, patvirtintos asmens sveikatos priežiūros įstaigos išvada, negalima iškviesti ir apklausti teisme ar įteikti jam teismo dokumentų¹⁹¹. Būtent dėl numatytos išimties, paprastai yra tikslinga pradėti bylos nagrinėjimą jau turint eksperto išvadą, kadangi ji gali nulemti asmens, kurio veiksnumą prašoma riboti, (ne) dalyvavimą teismo posėdyje. Paprastai praktikoje, skiriant ekspertizę, eksperto yra paklausama ar tiriamas asmuo pagal savo būklę yra pajėgus dalyvauti procese. Pasak Teisėjos Sungailienės, dažnai į tokį klausimą atsakoma, jog asmuo posėdyje dalyvauti negali¹⁹². Teismo psichiatrės ekspertės Martinkienės nuomone, daugumoje atvejų asmuo, turintis sunkių psichikos sveikatos sutrikimų, negali būti pilnavertis teismo proceso dalyvis. O štai kitaip yra tuo atveju, kuomet asmuo psichikos sutrikimo yra paveiktas tik iš dalies ir jo intelektas nėra nukentėjęs - dažnu atveju tokie asmenys gali ir dalyvauja teismo posėdžiuose¹⁹³. Iš tiesų, asmens, kurio veiksnumą siekiama riboti, dalyvavimo procese klausimas yra pakankamai opus, kadangi veiksnumo ribojimo procese, kuriame paprastai dėl savo sveikatos būklės asmuo nėra pajėgus dalyvauti, yra svarstomi itin sunkiais, tiek socialiniais, tiek teisiniais padariniais pasižymintys klausimai. Tokio asmens poreikis dalyvauti procese yra itin svarbus dėl daugelio priežasčių. Antai LAT yra išaiškinta, jog asmens prašomo apriboti veiksnumą tiesioginis dalyvavimas būtinas ne tik dėl jo, kaip byloje dalyvaujančio asmens, procesinių teisių (teisės būti asmeniškai išklaustam, teisės pareikšti nušalinimą bylą nagrinėjančiam teisėjui, teisės duoti paaiškinimus, dėstyti argumentus ir teikti prašymus, teisės išdėstyti savo nuomonę baigiamojoje kalboje) įgyvendinimo užtikrinimo, bet ir dėl galimybės teisėjui susidaryti objektyvią nuomonę apie asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu, psichinę būklę bei gebėjimą suvokti savo veiksmų reikšmę ar juos valdyti ir taip patikrinti byloje surinktos medžiagos tikrumą bei tinkamai įvertinti juridinį asmens neveiksnumo kriterijų¹⁹⁴. Pažvelgus į EŽTT formuojamą praktiką asmens veiksnumo ribojimo byloje, tampa akivaizdu, jog eksperto išvados kaip privalomo įrodymo,

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 464 str. 1-2 d.

¹⁹² Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

¹⁹³ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Nutartis byloje Nr. 3k-3-370/2008*

nevertėtų suabsoliutinti. Antai byloje *Shtukurov prieš Rusiją*, konstatavus psichikos sutrikimą ir pripažinus asmenį neveiksniu, EŽTT nurodė, jog iš kitų byloje esančių duomenų asmuo pasirodė iš dalies „autonomiškas“, todėl teisėjui asmeniškai neįsitikinus asmens būkle, nei karto nemačius ir nesudarius galimybės išklausti prašomą pripažinti neveiksniu asmenį, tokiu būdu buvo nepagrįstai apribotas rungtimosi principas¹⁹⁵. Pažymėtina, jog aktyvios procesinės padėties būtinumas yra akcentuojamas ir Europos tarybos rekomendacijose, nurodant, jog Europos sąjungos valstybės narės turi užtikrinti tinkamą asmens informuotumą apie visas veiksnio ribojimo procedūras vykdomas jo atžvilgiu, bei galimybę pasisakyti visais klausimais, kurie gali daryti įtaką asmens teisiniui veiksniumi¹⁹⁶. Atsižvelgiant į tai, jog eksperto išvada nėra *prima facie* įrodymas, teismas, kilus abejonei, turi savo iniciatyva aiškintis aplinkybes ir įsitikinti, jog asmuo tikrai nėra pajėgus dalyvauti posėdyje ir tai nepažeis jo interesų. Teismo aktyvus vaidmuo šio pobūdžio bylose yra išaiškintas ir EŽTT praktikoje - didesnis asmenų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, pažeidžiamumas reikalauja ir didesnio teismų atidumo¹⁹⁷. Be kita ko, jei mediciniškai nėra patvirtinta aplinkybė, jog asmuo negali dalyvauti, tačiau vis vien vengia atvykti į teismo posėdį, teismas turi užtikrinti asmens galimybę pasisakyti visais klausimais, kurie gali lemti asmens veiksnio ribojimą. Tokiu atveju teismas gali pasitelkti priverstinio atvedinimo priemonę¹⁹⁸. Taigi, nepaisant to, jog dėl psichikos ligos gali egzistuoti teisėti „teisės į teismą“ apribojimai¹⁹⁹, negalima formaliai atimti šios teisės, todėl visais atvejais būtina įsitikinti, asmens, prašomo apriboti veiksnumą, būkle. Nors ir yra pripažintina, jog pastarasis turėtų nedalyvauti procese tik išimtiniais atvejais, iš Lietuvos teismų praktikos matyti, jog tai veikiau taisyklė, nei išimtis²⁰⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 13 straipsnį, Lietuva, kaip konvenciją ratifikavusi šalis, be kita ko, turi užtikrinti

---

¹⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas *Shtukurov prieš Rusiją* byloje Nr. 44009/05

¹⁹⁶ Recommendation No. R (99) 4 of the committee of ministers to member states on principles concerning the legal protection of incapable adults adopted by the committee of ministers on 23 February 1999. [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf)>, 11 ir 13 principai.

¹⁹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. Rugsėjo 24 d. sprendimas *Herczegfalvy prieš Austriją* byloje Nr. 10533/93

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 467 str. 2d.

¹⁹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1975 m. Vasario 21 d. sprendimas *Golder prieš Jungtinę Karalystę* byloje Nr. 4451/70; 1979 m. Spalio 24 d. sprendimas *Winterwerp prieš Nyderlandus* byloje Nr. 6301/73

²⁰⁰ Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. E2YT-3807-950/2018*; Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-786/2019*; Kauno apylinkės teismo Kėdainių rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-1859-336/2019*

neįgaliųjų veiksmingą dalyvavimą teisiniuose procesuose²⁰¹. Kita vertus, reikėtų nepamiršti, jog prašomas pripažinti neveiksniu tam tikroje srityje asmuo, yra privalomai atstovaujamas advokato, o tai yra laikytina tinkamu asmens dalyvavimu posėdyje (CPK 51). Tuo tarpu, privalomas advokato atstovavimas dėl asmens, prašomo pripažinti ribotai veiksnium tam tikroje srityje, kaip jau buvo minėta, nėra numatytas. Atsižvelgiant į aktyvų teismo vaidmenį, suformuotą aukštą atidumo standartą bei ribojančias teises ir socialines teismo sprendimo pasekmes, autorė mano, jog apribojant teisę būti išklausytam, teismams būtų tikslinga išnaudoti visas procesines galimybes (pavyzdžiui vaizdo konferencijas (CPK 175²), išvažiuojamuosius posėdžius (CPK 154)) tam, kad asmeniškai įsitikintų asmens būkle. Panašios praktikos laikomasi ir Didžiosios Britanijos teismuose – kai asmuo dėl sveikatos būklės negali dalyvauti, teisėjas aplanko asmenį jo buvimo vietoje (ligoninėje ar globos namuose)²⁰².

2.5.2 Sričių, kuriose ribojamas asmens veiksnumas, nustatymas

Įvertinus visus byloje esančius įrodymus, teismas turi priimti sprendimą, kuriose srityse ir kokia apimtimi yra tikslinga apriboti asmens veiksnumą. Įvykus 2016-01-01 neveiksnumo reformai, asmens veiksnumas tapo ribotinas tik tam tikrose srityse, todėl teismo sprendimai turi būti individualizuoti, kuo labiau pritaikyti asmens situacijai, o ribojimo apimtys turi neviršyti būtinybės. Civilinio proceso kodekso 468 straipsnis numato, jog tokių sričių sąrašas turi būti baigtinis. Tai reiškia, jog teisinės pasekmės asmeniui atsiranda tik tose konkrečiose srityse, kurios yra išdėstytos įsigaliojusiam teismo sprendime. Pastebėtina, jog pagal esamą reguliavimą, nei vienas įstatymo galią turintis teisės aktas, tokio sąrašo nereglamentuoja ir nedetalizuoja, todėl nėra aiškios visos galimos ribojimo sritys. Vienintelis orientacinis (pavyzdinis) sričių šaltinis gali būti įvardinamas jau minėtas asmens gebėjimų tvarkos aprašas, kuriuo vadovaujasi socialiniai darbuotojai, rengdami išvadą. Šiame apraše yra suformuotos tokios rekomendacinės sritys:

1. Turtinių santykių – asmeninių pajamų ir išlaidų tvarkymo; kilnojamojo turto naudojimo; nekilnojamojo turto naudojimo; paveldėjimo teisių santykių; dalyvavimo ūkinėje komercinėje veikloje; kitos sritys;

²⁰¹ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 71-3561. 13 str. 1d.

²⁰² [interaktyvus; [žiūrėta 2019 m. kovo 5 d.] Prieiga per internetą: <<http://sites.cardiff.ac.uk/wccop/files/2014/09/Briefing-on-Personal-Participation-in-the-CoP-v1-2.pdf>>

2. *Asmeninių neturtinių santykių* – savitvarkos įgūdžių; sveikatos priežiūros; šeimos santykių; gebėjimo būti globėju (rūpintoju), pagalbininku pagal sutartį dėl pagalbos priimančias sprendimus; darbo teisinių santykių; kitos sritys²⁰³.

Pastebėtina, jog sričių sąrašas yra rekomendacinio pobūdžio, o taip pat nėra baigtinis, taigi nepriklausomai nuo to, kokiose srityse ir kokio laipsnio ribojimo yra prašoma, sričių nustatymas yra paliktas teismo diskrecijai. Teisėjo diskrecija nustatinėjant sritis aiškiai numatyta ir įstatymo - bylos nagrinėjimo metu, teisėjas savo iniciatyva turi aiškintis ir aplinkybes, ar nėra pagrindo asmenį pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, arba siūlyti jam sudaryti sutartį dėl pagalbos priimančias sprendimus teikimo²⁰⁴. Žinoma, teismas privalo atsižvelgti į visus byloje esančius įrodymus ir siūlymus, tačiau kiekvienu atveju, tik teismas gali nuspręsti ar konkrečioje srityje kyla būtinybė riboti veiksnumą, o jei kyla – ribojimo intensyvumą. Teismas, nenustačius būtinybės riboti asmens veiksnumą, gali siūlyti asmeniui sudaryti pagalbą priimančias sprendimus sutartį, taip išsaugojant asmens veiksnumą ir be kita ko, užtikrinant šio asmens geriausio intereso apsaugą.

Pastebėtina, jog teismų praktika dėl sričių nustatymo nėra vienoda. Žinoma, toks reiškinys yra natūralus, kadangi kiekvienas teismo sprendimas turi būti individualizuotas ir pritaikytas konkrečiam asmens situacijai, tačiau čia turima mintis, jog pastebėtinas skirtingas teismų požiūris dėl tikslingumo riboti veiksnumą kai kuriose neturtinių santykių srityse, asmenims nustačius analogišką būklę. Antai vienais atvejais teismai asmens veiksnumą šeimos teisinių santykių srityje riboja pilna apimtimi, motyvuojant, jog nenustačius neveiksnumo, nebūtų užtikrinta asmens gerovė, kadangi kiti asmenys galėtų pasinaudoti pastarojo sveikatos būkle²⁰⁵, o kitais atvejais, šioje srityje asmenį palieka visiškai veiksniumi, nurodant, jog būtent sunki sveikatos būklė nulemia, jog asmuo šia teise nepasinaudos, todėl yra neaktuali ir neribotina²⁰⁶. Tas pats pastebėtina ir dėl balsavimo teisės bei teisės būti išrinktam srities atžvilgiu – vieni teismai veiksnumą riboja šiose srityse²⁰⁷, o kiti neribuoja bei papildomai atkreipia dėmesį į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, nurodant, jog Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto baigiamosiose pastabose dėl pirminės Lietuvos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo (toliau – neįgaliųjų komitetas) buvo nurodyta, jog turi

²⁰³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. *TAR*, 2015, Nr. 19609, 10 d.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 467 str. 5d., 473 str. 1-2 d.

²⁰⁵ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. e2A-1056-658/2018*

²⁰⁶ Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2A-1493-436/2017*

²⁰⁷ Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-4212-887/2018*

būti panaikintas teisinis reguliavimas, kuris sudaro galimybes riboti neįgaliųjų asmenų teisę balsuoti ir būti išrinktiems, taigi asmenų veiksnumas šiose srityse apskritai neturi būti ribojamas²⁰⁸. Neįgaliųjų komitetas taip pat buvo išreiškęs susirūpinimą ir dėl asmens veiksnumo ribojimo šeimos teisinių santykių srityje (teisė sudaryti santuoką, sukurti šeimą, įsivaikinti, auginti vaikus)²⁰⁹. Dėl asmens veiksnumo ribojimo neturtinių santykių srityse teismų praktikoje yra dedamas akcentas, jog tam tikros teisės pagal savo prigimtį negali būti įgyvendintos per atstovą, kadangi jos yra išimtinai asmeninio pobūdžio (pavyzdžiui teisė sudaryti santuoką, teisė į darbo santykius)²¹⁰. Iš tiesų, toks motyvavimas yra pagrįstas, atsižvelgiant į tai, jog taikant neveiksnumo institutą yra siekiama apsaugoti paties neveiksnaus ar ribotai veiksnaus tam tikroje srityje asmens teises, kadangi jam suteikiama pagalba atitinkamas savo teises įgyvendinti per atstovą. Vadinasi, jeigu dėl asmens sveikatos būklės tam tikros teisės dėl savo prigimties negali būti įgyvendintos per atstovą, jos ir neturėtų būti ribojamos. Pasak Teisėjos Sungailienės, dėl asmens veiksnumo ribojimo neturtinių santykių srityse, nuolat vyksta diskusijos. Praktikoje vyrauja nuomonė, jog balsavimo teisė turėtų būti ribojama, kadangi kyla grėsmė, jog kas nors galimai pasinaudos neveiksnaus ar ribotai veiksnaus asmens būkle. Kita vyraujanti nuomonė – balsavimo teisė neturi būti ribojama, o jei kas nors pasinaudoja tokia asmens būkle – galbūt tai jau nebėra civilinės teisės dalykas. Kalbant apie šeimos ir darbo teisinius santykius, Teisėja Sungailienė nurodė, jog stengiamasi tokių sričių neriboti, jei nėra duomenų, kad asmuo būtent šiose srityse patiria išskirtinių sunkumų.²¹¹ Pažvelgus iš medicininės pusės, teismo psichiatrė ekspertė Martinkienė pateikia tokią nuomonę: „*Verta atkreipti dėmesį į senyvo amžiaus asmenis, sergančius demencija, bei protiškai neįgalius asmenis nuo vaikystės. <...> nėra prasmės šiems asmenims atlikti vertinimo tokiose neturtinių santykių srityse kaip šeimos ir darbo santykiai, kadangi jie savarankiškai šių teisių negalės įgyvendinti, o jų įgyvendinimas iš dalies savarankiškai – neįmanomas*“²¹². Taigi, vieningos nuomonės dėl asmens veiksnumo ribojimo neturtinių santykių srityse, nėra. Iš tiesų, atsižvelgiant į Lietuvos priimtus tarptautinius įsipareigojimus bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto išsakytas rekomendacijas, manytina, jog asmenį palikus veiksnium balsavimo ir šeimos

²⁰⁸ Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-4396-913/2018*

²⁰⁹ 2016-04-20 Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas. Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>>

²¹⁰ Vilniaus regiono apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-4966-984/2018*

²¹¹ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

²¹² Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu.

teisinių santykių srityse, tai labiau priartintų teisinį reguliavimą prie tarptautinių standartų. Tokios praktikos laikosi ir užsienio valstybės, pavyzdžiui, Nyderlanduose, Švedijoje ar Jungtinėje Karalystėje, balsavimo teisė yra suteikiama ir neveiksniems asmenims²¹³. Kalbant bendrai apie veiksnio ribojimą neturtinių teisinių santykių srityje, pastebėtina, jog daugumoje užsienio valstybių, šiose srityse asmens veiksnys nėra ribojamas. Pavyzdžiui Norvegijoje, globėjas skiriamas tik turiniams klausimams, o neturtiniams klausimams – tik sveikatos priežiūros srityje²¹⁴. Tas pats pasakytina ir apie Suomiją – kompetencijos (*angl. competency*) stokojojantis asmuo, savarankiškai negali administruoti savo turto, sudarinėti sutarčių, tačiau dėl asmeninių klausimų, sprendimus priima pats²¹⁵. Apibendrinant išdėstytą, manytina, jog vienareikšmio atsakymo kaip teismas turėtų nustatyti aktualias asmeniui sritis, nėra. Manytina, jog kiekvienu atveju būtina vertinti byloje esančius duomenis. Esant duomenų, jog asmuo patiria ne bet kokių, o išties išskirtinių sunkumų kai kuriose neturtinių santykių srityse, pavyzdžiui, kelia realią grėsmę vaiko interesams, arba yra linkęs patologiškai sudarinėti santuoką, tokiais atvejais teismas turėtų riboti veiksnumą šiose srityse, tačiau teismo sprendime motyvuojant ir pagrindžiant, dėl ko tai būtina ir be kita ko, konkretizuojant, jog būtent konstatuotoje ir siauroje problemiškoje srityje veiksnumas yra ribojamas, o ne nurodant bendrai visą šeimos teisinių santykių sritį, kaip tas yra įprasta šiandieninėje praktikoje. Papildomai pažymėtina, jog kiekvienu atveju būtina atsižvelgti į keliamus asmens veiksnio ribojimo tikslus (apsaugoti asmenį, nuo jam kylančios grėsmės) bei Europos tarybos suformuotus principus, dėl maksimalaus veiksnio išsaugojimo²¹⁶. Pagal naujai suformuotą asmens veiksnio ribojimo sampratą, būtina laikytis pozicijos, jog veiksnumas turėtų būti ribojamas tik kraštutiniais atvejais, todėl kiekvienu atveju būtina išsamiai motyvuoti ir pagrįsti, kuo kiekviena asmeninė turtinė ar neturtinė sritis yra tokia probleminė šiam asmeniui, jog neapribojus kiltų itin didelė grėsmė šio asmens interesų pažeidimui.

2.5.3 Galimybė išspręsti globos ar rūpybos nustatymo klausimus

²¹³ European Union Agency for Fundamental Rights. *The right to political participation for persons with disabilities: human rights indicators*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2014, p. 40

²¹⁴ MARTINKIENĖ, V.; JUODAKYS, M; ir ANDRIUŠKEVIČIENĖ, L. Asmens civilinio veiksnio vertinimo pokyčiai po Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimų 2016 metais. Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie SAM duomenys. *Sveikatos mokslai*: 2017, t. 27, Nr. 4., p. 85-91

²¹⁵ *The Guardianship Services Act*: <http://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990442.pdf>, article 23

²¹⁶ Recommendation No. R (99) 4 of the committee of ministers to member states on principles concerning the legal protection of incapable adults adopted by the committee of ministers on 23 February 1999.

[interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf)>, 3 principas

Apribojus asmens veiksnumą, būtina užtikrinti, jog apribotose probleminėse srityse bus suteikiama pagalba. Tokia pagalba yra užtikrinama apriboto veiksnumo asmeniui skiriant globėją ar atitinkamai rūpintoją²¹⁷. Iš esmės, tai yra du skirtingi procesai, tačiau vienijami to paties tikslo – užtikrinti pažeidžiamo asmens interesų apsaugą probleminėse gyvenimo srityse. Kiekviena valstybė, spręsdama asmens veiksnumo ribojimo ir globėjo ar rūpintojo klausimus, yra nusimačiusi skirtingą tokių bylų nagrinėjimo modelį. Pavyzdžiui, Italijoje, Graikijoje ir Slovėnijoje, tiek asmens veiksnumo ribojimo, tiek globos ar rūpybos klausimai yra nagrinėjami paraleliai ir yra išsprędžiami vienu teismo sprendimu²¹⁸. Kitokia tvarka yra numatyta Bulgarijoje - tik įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo asmens veiksnumas buvo apribotas, pranešama atsakingai institucijai, dėl globos proceso inicijavimo²¹⁹. Lietuvoje šių bylų nagrinėjimo modelis pasižymi tam tikrais ypatumais. Vos tik teismas priima sprendimą, kuriuo yra apribojamas asmens veiksnumas, teismui kyla pareiga nedelsiant ir savo iniciatyva iškelti naują bylą, dėl globėjo ar rūpintojo paskyrimo. Globos ir rūpybos bylos yra nagrinėjamos laikantis CPK XXX skyriaus trečiojo skirsnio taisyklių. Taigi, pagal bendrą taisyklę, asmens veiksnumo ribojimo procesas, vyksta atskirai nuo globos ar rūpybos nustatymo proceso. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog įvykus 2016-01-01 neveiksnumo reformai, įstatymo leidėjas papildė civilinio proceso kodeksą nauja nuostata, numatančią galimybę tiek asmens veiksnumo ribojimo, tiek globėjo ar rūpintojo skyrimo klausimus išspręsti vienoje ir toje pačioje byloje²²⁰. Manytina, jog tokia naujovė iš esmės yra siekiama skatinti greitesnį procesą, kadangi apribojus asmens veiksnumą, būtina nedelsiant užtikrinti pastarojo teisių įgyvendinimą, veikiant per globėją ar padedant rūpintojui. Pastebėtina, jog tokia numatyta galimybė šio pobūdžio bylose, yra išties naudinga, o taip pat ypač atitinkanti ypatingosios teisenos keliamus tikslus – suteikti teisinę apsaugą per kuo trumpesnį laiką. Atsižvelgus į tai, jog tai tėra „galimybė“, vadinasi, jog ne visais atvejais šie klausimai nagrinėtini toje pačioje byloje. Pasak Teisėjos Sungailienės, šiuo klausimu vyrauja dvi pozicijos: 1) kol nėra išspręstas asmens veiksnumo ribojimo klausimas, negali būti išsprędžiamas ir globos (rūpybos) nustatymo klausimas; 2) išsprędžiant šiuos klausimus vienu sprendimu, procesas įvyksta ne tik greičiau, tačiau taip pat palengvinama biurokratinė

²¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 3.239 str., 3.238 str.

²¹⁸ European Union Agency for Fundamental Rights. *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2013 p. 33

²¹⁹ Bulgarian Code of Civil procedure. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://kenarova.com/law/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>>, article 338 (3)

²²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340., 468 str. 4d., 473 str. 4d.

našta globėjui (rūpintojui) ir taip padedama ir asmeniui, kurio veiksnumą prašoma riboti²²¹. Išanalizavus teismų praktiką, pastebėtina, jog praktiškai visais atvejais tiek asmens veiksnumo ribojimo, tiek globos ar rūpybos klausimai yra išsprendžiami kartu byloje, kuriose peržiūrimas iki 2016-01-01 asmenų absoliutaus neveiksnumo ar riboto veiksnumo klausimas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog paprastai peržiūrint teismo sprendimą, kuriuo asmuo buvo pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniumi pagal senąją tvarką, asmuo visais atvejais jau turi globėją (rūpintoją) iš anksčiau. Nors ir įstatymas nenumato ar teismas turėtų persvarstyti kandidatūrą iš naujo, pagal suformuotą praktiką, globėjai ar rūpintojai išlieka tie patys, taigi tam tikra prasme kartu išsprendžiamas ir globos (rūpybos) klausimas²²². Kalbant apie bylas, kuriose asmuo pripažįstamas neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje pirmą kartą, darytina išvada, jog galimybė išspręsti šioje byloje ir globos (rūpybos) klausimus priklauso ne nuo teismo, o būtent nuo pareiškėjo valios. Tai atsispindi ir praktikoje - apylinkės teismas įpareigojo pareiškėją kartu su pareiškimu pateikti globėjo kandidatūrą, tačiau pareiškėjui apskundus trūkumų šalinimo nutartį, apygardos teismas civilinėje byloje Nr. E2S-650-555/2018 išaiškino, jog tokia pareiškėjo pareiga įstatyme nėra numatyta, todėl toks įpareigojimas yra nepagrįstas²²³. Ko gero, procesas būtų kur kas operatyvesnis, ekonomiškesnis ir palankesnis visiems proceso dalyviams, jei įstatymas numatytų ne tik galimybę išspręsti abu klausimus vienoje byloje, tačiau taip pat ir papildomas teismo teises, gauti reikalingus duomenis globos (rūpybos) klausimams spręsti ir globos (rūpybos) institucijos pareigą, juos pateikti.

---

²²¹ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su Vilniaus apylinkės teismo pirmininko pavaduotoja (teisėja) dr. Asta Jakutyte – Sungailiene, metu.

²²² Alytaus apylinkės teismo Prienų rūmų civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2YT-687-1060/2019*

²²³ Kauno apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018*

3. TEISMO SPRENDIMŲ BYLOSE DĖL FIZINIO ASMENS PRIPAŽINIMO NEVEIKSNIU AR RIBOTAI VEIKSNIU TAM TIKROJE SRITYJE PERŽIŪROS GALIMYBĖS

Teismo sprendimas pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje, neįgija prejudicialumo ir išimtinumo savybių²²⁴, o tai reiškia, jog pasikeitus ir pagerėjus asmens būklei, įstatyme numatyti subjektai gali kreiptis į bylą išnagrinėjusią pirmosios instancijos teismą, nurodant aplinkybes ir pateikiant duomenis, kurie rodytų, jog asmens būklė pakito ir yra pagrindas asmens neveiknumą ar ribotą veiknumą panaikinti, pakeisti į mažiau ribojančias priemones ar pasiūlyti asmeniui sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus teikimo²²⁵. Teismo sprendimo peržiūros ir panaikinimo bylos yra nagrinėjamos laikantis *mutatis mutandis* civilinio proceso kodekso XXVIII skyriaus taisyklių. Bylų peržiūros taisyklės pasižymi tam tikrais ypatumais. Visų pirma, šių bylų pareiškime, skirtingai nei pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje bylose, turi būti nurodytos aplinkybės ar duomenys, jog asmens sveikatos būklė pagerėjo taip, jog asmuo gali suvokti savo veiksmų reikšmę visiškai ar iš dalies, srityse, kuriose pastarojo veiknumas buvo apribotas. Priklausomai nuo asmens gebėjimo suvokti savo veiksmų reikšmę ar juos valdyti, teismas gali priimti vieną iš šių sprendimų: 1) palikti galioti peržiūrimą teismo sprendimą; 2) pakeisti peržiūrimą teismo sprendimą, pripažinti asmenį ribotai veiksniu tam tikroje srityje ir nustatyti sričių, kuriose asmuo pripažįstamas ribotai veiksniu, sąrašą; 3) pakeisti peržiūrimą teismo sprendimą ir nustatyti naują sričių, kuriose asmuo pripažįstamas neveiksniu, sąrašą ir sričių, kuriose asmuo pripažįstamas ribotai veiksniu, sąrašą; 4) panaikinti peržiūrimą teismo sprendimą ir pasiūlyti asmeniui sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus; 5) panaikinti peržiūrimą teismo sprendimą²²⁶. Visų antra, pareiškimo pateikimo teisingumas pasikeičia – pareiškimą būtina teikti ne pripažinto neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje asmens gyvenamosios vietos apylinkės teismui, kaip tai yra daroma pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje bylose, tačiau būtent bylą išnagrinėjusio pirmosios instancijos teismui. Vadinasi, jei pripažinto neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje gyvenamoji vieta pasikeitė, pareiškėjas vis vien privalo teikti pareiškimą į tą teismą, kuris imperatyviai numatytas įstatymo (problemos, kurios gali kilti esant

²²⁴ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 414

²²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.10 str. 4d., 2.11 str. 5d.

²²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340., 469 str. 3d.

skirtingai gyvenamajai vietai nei bylą, nagrinėjančiam teismui, jau yra aptartos šio darbo 2.3.1 dalyje).

Pažymėtina, jog įvykus 2016-01-01 neveiknumo reformai, subjektų, galinčių kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo visiškai veiksniu ar iš dalies veiksniu toje srityje, kurioje šis asmuo pripažintas neveiksniu, sąrašas tapo platesnis: nuo šiol teisę turi ne tik asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras, tačiau ne dažniau nei kartą per metus ir pats neveiksniu ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje pripažintas asmuo, o taip pat naujai įsteigta neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija²²⁷. Anksčiau pripažintam neveiksniu asmeniui, tokia teisė nebuvo suteikiama, taigi dabartinis reguliavimas užkerta kelią kitų asmenų, turinčių teisę teikti pareiškimą, galimą piktnaudžiavimą, nesiimant aktyvių veiksmų, pastebėjus, jog asmens būklė pagerėjo. Kalbant apie asmenis, kurie teismo sprendimu buvo pripažinti ribotai veiksniais tam tikroje srityje – kaip ir pagal teisinį reguliavimą iki 2016-01-01, šie asmenys turi teisę kreiptis į teismą dėl sprendimo panaikinimo, tačiau skirtingai nei asmenys, pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje, teisės kreiptis į teismą dažnumas, šiems asmenims nenustatytas. Vadinasi, asmuo, pripažintas ribotai veiksniu tam tikroje srityje, turi teisę kreiptis į teismą neribotą kiekį kartų, esant duomenų, jog išnyko aplinkybės, dėl kurių asmens veiksnumas buvo apribotas.

3.1 Teismo ir Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos, vaidmuo

Kaip minėta, vienas iš subjektų, turinčių teisę kreiptis į teismą, dėl sprendimo, kuriuo asmuo buvo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, peržiūrėjimo, yra Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija²²⁸. Pažymėtina, jog ši institucija yra įstatymine naujovė, atsiradusi po 2016-01-01 įvykusios neveiknumo reformos. Siekiant priartinti Lietuvos teisinį reguliavimą prie Neįgaliųjų teisių konvencijos keliamų reikalavimų neįgaliųjų asmenų atžvilgiu, t.y. užtikrinti, kad visos priemonės, susijusios su veiksnumo įgyvendinimu, būtų orientuotos į veiksmingų garantijų suteikimą, taikomos proporcingai, kuo trumpesnę laiką, atsižvelgiant į kiekvieno asmens aplinkybes, bei, kad jas reguliariai peržiūrėtų kompetentinga, nepriklausoma ir nešališka institucija, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu Nr. I-533 buvo įsteigta Neveiksnių asmenų būklės

---

²²⁷ Ibid, 2.10 str. 4d.

²²⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340., 469 str. 2d.

peržiūrėjimo komisija (toliau – komisija)²²⁹. Įstatymas įpareigoja komisiją reguliariai peržiūrėti savivaldybės teritorijoje, kurioje įsteigta komisija, gyvenančių neveiksnių asmenų būklę ir priimti sprendimą, dėl tikslingumo kreiptis į teismą²³⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog komisija privalo peržiūrėti tik tų asmenų būklę, kurie teismo sprendimu buvo pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje. Kalbant apie asmenis, kurie buvo pripažinti ribotai veiksniais tam tikroje srityje, ši pareiga komisijos nesaisto. Toks įstatymo leidėjo apsisprendimas buvo itin kritikuotas neįgaliųjų reikalų departamento, rengiant ataskaitą dėl Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje. Ataskaitoje buvo nurodyta, jog nenumatant periodinės būklės peržiūros asmenims, kurių veiksnumas tam tikroje srityje apribotas, yra paneigiama minėtoje konvencijoje įtvirtinta neįgaliųjų teisė į visų su veiksnumu susijusių pritaikytų priemonių peržiūrą, kurią turi atlikti kompetentinga ir nepriklausoma institucija²³¹. Taigi, darytina išvada, jog ši minėtos konvencijos nuostata Lietuvoje įgyvendinta tik iš dalies, o komisija privalomai peržiūri tik tuos asmenis, kurie teismo sprendimu buvo pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje.

Kalbant apie komisijos pareigą savo iniciatyva peržiūrėti neveiksniu pripažinto asmens būklę, bei poreikį kreiptis į teismą, dėl pripažinto neveiksniu tam tikroje srityje asmens sprendimo peržiūrėjimo, komisijai ši pareiga kyla tik tuo atveju, jei per metus nuo teismo sprendimo pripažinti asmenį neveiksniu tam tikroje srityje įsiteisėjimo dienos, civilinio kodekso 2.10 straipsnio 4 dalyje nurodyti asmenys, arba pats neveiksniu tam tikroje srityje pripažintas asmuo, nesikreipia dėl teismo priimto sprendimo pripažinti asmenį neveiksniu tam tikroje srityje panaikinimo²³². Dėl šios priežasties, teismas kaskart priimdamas pareiškimą dėl neveiksnumo tam tikroje srityje panaikinimo, privalo pranešti neveiksnaus tam tikroje srityje asmens gyvenamosios vietos savivaldybėje sudarytai ar veikiančiai Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijai, kad pastaroji pradėtų skaičiuoti vienerių metų privalomos peržiūros terminą (CPK 469 1d). Jei komisija tokio pranešimo per vienerių metų terminą nuo paskutinio kreipimosi į teismą ar įsiteisėjusio sprendimo pripažinti neveiksniu, negauna, vadinasi ji privalo inicijuoti neveiksnaus asmens peržiūros procedūrą ir įvertinti ar asmens būklė pakito taip, jog kyla poreikis

---

²²⁹ Įstatymų projektų Nr. XIIP-1656 ir XII-1660 aiškinamasis raštas. [interaktyvus] [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/246e3a40ba3a11e3bda4be6f16c2da2b?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=a7eb989c-ebb4-4f55-95b7-73f3f713bc88>>

²³⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.10¹ str. 2d.

²³¹ Neįgaliųjų socialinės integracijos veiklos rezultatų ir Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo 2017 m. veiklos ataskaita. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-05], Prieiga per internetą: < http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Konvencijos_stebesenos_ataskaita_GALUTINE-word.pdf>

²³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.10¹ str. 2d.

keisti teismo sprendimą, todėl tikslinga inicijuoti teisminį procesą. Prieš vertindama asmens būklės pokyčius, komisija kreipiasi į sveikatos priežiūros įstaigas bei socialinius darbuotojus, siekdama gauti informaciją dėl pripažinto neveiksniu asmens sveikatos būklės pokyčius per vienerius metus, po teismo sprendimo įsiteisėjimo²³³. Surinkus šiuos duomenis ir įvertinus asmens būklės pokyčius pastarajam asmeniškai dalyvaujant komisijos posėdyje²³⁴, išsprendžiamas tikslingumo kreiptis į teismą klausimas. Svarbu paminėti, jog komisijos priimti sprendimai, nedaro įtakos subjektų, turinčių teisę kreiptis į teismą, teisei²³⁵. Tai reiškia, jog net jei ir komisija nusprendžia, jog pagrindo kreiptis į teismą nėra – asmuo, kuris pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje, ar kiti subjektai, turintys teisę kreiptis, nepraranda teisės kreiptis į teismą dėl neveiksnumo panaikinimo. Tačiau komisijai nusprendus, jog asmens būklė pasikeitė, komisija kreipiasi į teismą dėl neveiksnumo tam tikroje srityje panaikinimo, siūlant švelnesnes veiksnų ribojimo priemones²³⁶. Pažvelgus į užsienio valstybių praktiką, įgyvendinant periodinę apriboto veiksnų asmens peržiūrą, pastebėtina, jog Lietuvoje peržiūros terminas yra itin dažnas. Antai Vokietijoje, asmens veiksnų ribojimo priemonės yra peržiūrimos praėjus 7 metams po teismo sprendimo įsiteisėjimo²³⁷, Estijoje – praėjus 5 metams²³⁸, Maltoje – ne vėliau kaip per dvejus metus²³⁹. Nors ir Lietuvoje peržiūros terminas yra vienas trumpiausių ir itin atitinkantis Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio 4 dalies nuostatą, numatančią, jog asmens veiksnų ribojančios priemonės turi būti taikomos kuo trumpesnę laiką, tokias dažnas patikras kritikuoja teismo psichiatrė Martinkienė: „*Medicinine prasme – tai nelogiška ir nepagrįsta, nes asmens psichikos būklė nekinta taip dažnai. Iš esmės ji yra kintanti, tačiau ne taip greitai, ne tokiais tempais. Asmens psichikos būklė nesikeičia, jei kalbame apie protinį atsilikimą ir demenciją. Kalbant apie schizofreniją, taip pat nėra tokios greitos dinamikos. Mano nuomone, 5-7 metai būtų*

---

²³³ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2016 m. birželio 23 d. sprendimas Nr. T2-166. Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos nuostatai. 13.2 punktas

²³⁴ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2016 m. birželio 23 d. sprendimas Nr. T2-166. Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos nuostatai. 15 punktas

²³⁵ ²³⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262., 2.10¹ str. 4d.

²³⁶ Panevėžio apygardos civilinių bylų skyrius. *Nutartis byloje Nr. 2S-532-755/2018*

²³⁷ Act on Proceedings in Family Matters and in Matters of Non-contentious Jurisdiction of 17 December 2008 [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_famfg/englisch_famfg.html>, article 294 (3), 295 (2)

²³⁸ Estonia code of civil procedure. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <<https://wipo.lex.wipo.int/en/text/332732>>, article 526 (3)

²³⁹ Code of organization and civil procedure. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <<http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>, article 519 F (4)

*racionalus terminas pakartotinės peržiūros atlikimui <...>*²⁴⁰. Vertėtų pasidžiaugti, jog teismas, nagrinėdamas neveiknumo ar riboto veiknumo tam tikroje srityje peržiūros bylas, skirtingai nei nagrinėjant bylas dėl pripažinimo neveiksnio ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje, ekspertizės gali neskirti, jei pakanka kitų įrodymų apie asmens psichikos būklę²⁴¹. Tokiu atveju, teismas turi teisę vadovautis pirminės teismo psichiatrinės ekspertizės duomenimis, kurie buvo nustatyti asmens pripažinimo neveiksnio ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje, byloje. Tik tais atvejais, kuomet nauji duomenys apie asmens psichikos sveikatą (sveikatos priežiūros pažymos ar tam tikros gyvenimo aplinkybės) teismui kelia abejonių, atsiras ir pakartotinės ekspertizės poreikis. Žinoma, teismas turi teisę skirti pakartotinę ekspertizę visais atvejais, tačiau, manytina, jog tais atvejais, kuomet iš kitų duomenų aiškiai matosi asmens sveikatos pagerėjimas ar pablogėjimas, pakartotinio tyrimo paskyrimas nėra tikslingas. Iš teismų praktikos matyti, jog teismas pakartotinę ekspertizę skiria tais atvejais, kuomet iš turimų duomenų sunku nustatyti ar asmens, kurio veiknumas buvo apribotas, būklė pagerėjo. Pavyzdžiui, byloje Nr. e2YT-88-266/2019 pareiškėja nurodė gyvenimiškas - buitines aplinkybes, jog pripažintas neveiksnio tam tikrose srityse asmuo, sergantis vidutiniu protiniu atsilikimu, iš dalies gebėjo savarankiškai tvarkytis tam tikrose gyvenimo srityse. Išsiskyrus byloje dalyvaujančių asmenų nuomonei, dėl asmens dalinio gebėjimo funkcionuoti tam tikrose srityse, teismas siekdamas išsklaidyti abejonę, skyrė pakartotinę ekspertizę. Taigi, peržiūrint teismo sprendimą, kuriuo asmuo pripažintas neveiksnio ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje, teismas visais atvejais savo nuožiūra sprendžia ar yra poreikis skirti pakartotinę psichiatrinę ekspertizę.

Apibendrinant galime teigti, jog teisminės peržiūros tikslas – nustatyti ar egzistuoja objektyvios ir pasikeitusios aplinkybės sumažinti asmens veiknumo ribojimo mastą, o siekiant efektyvios pareiškėjo iniciatyvos teisės užtikrinimo bei kuo įmanoma trumpesnės asmens veiknumo apribojimo trukmės, papildomai pasitelkiamos ir ikiteisminės peržiūros institucijos. Be kita ko, neabejotina, jog periodinės peržiūros kur kas geriau užtikrins pritaikytų asmens veiknumo ribojimo priemonių proporcingumo kontrolę bei suteiks galimybę, asmenims, kurie pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje, išsaugoti maksimalų veiknumą, kiek tai įmanoma pagal jų turimą psichikos būklę. Anaipol, to paties negalime pasakyti apie asmenis, kurių veiknumas apribotas tam tikroje srityje –

---

²⁴⁰ Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu.

²⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340., 469 str. 1d.

dėl periodinės veiksnimo išsaugojimo kontrolės šie asmenys turi kreiptis savo arba civilinio kodekso 2.11 straipsnio 5 dalyje išvardintų subjektų iniciatyva.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Eliminavus absoliutaus neveiksnumo institutą asmens veiksnumo ribojimo samprata pakito iš esmės: pagal galiojančią teisinį reguliavimą, asmuo gali būti pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniu tik konkrečiose asmeninių turtinių ir neturtinių santykių srityse. Tačiau šiuo metu galiojanti nuostata, leidžianti asmenį pripažinti neveiksniu, nors ir tam tikroje srityje, neatitinka ratifikuotos Neįgaliųjų teisių konvencijos 12 straipsnio nuostatos, numatančios, jog neįgalieji turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse.

2. Nors nauju teisiniu reguliavimu iš esmės buvo siekta atsisakyti absoliutaus neveiksnumo nustatymo galimybės asmenims, turintiems psichikos sutrikimų, atlikus analizę paaiškėjo, jog 391 asmuo vis dar išlaiko faktinį absoliutaus neveiksnumo statusą, tačiau nauja forma – neveiksnumo visose srityse. Tokie teismo sprendimai neatitinka naujo teisinio reguliavimo tikslų maksimaliai išsaugoti asmens veiksnumą.

3. Naujasis teisinis reguliavimas, nagrinėjant bylas dėl asmens veiksnumo ribojimo, nulemia procesinius ypatumus - siekiant pateikti reikalavimus atitinkantį pareiškimą dėl asmens veiksnumo ribojimo, būtina laikytis specialios ikiteisminės tvarkos, kreipiantis į savivaldybę, dėl socialinio darbuotojo išvados parengimo. Specifiniai socialinio darbuotojo išvados parengimo terminai, nulemia ir specialius trūkumų šalinimo procesinius terminus teisme.

4. Sprendžiant teisingumo klausimus, proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principas būtų kur kas geriau įgyvendintas, jei teismai pagal teisingumą bylą perduotų nagrinėti asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, faktinės gyvenamosios vietos teismui.

5. Įsigaliojus naujam teisiniu reguliavimui, buvo įtvirtinti nauji institutai, pasitelkiami nagrinėjant bylas dėl asmens veiksnumo ribojimo: išankstinis nurodymas ir pagalba priimant sprendimus, kurie pagal savo funkcijas kur kas labiau priartina Lietuvos teisinį reguliavimą prie tarptautinių standartų, tačiau remiantis statistiniais duomenimis, praktikoje šie institutai naudojami retai.

6. Įvertinus naujas teisinio reguliavimo nuostatas, darytina išvada, jog civilinio proceso normos bei kiti įstatymai didesnę apsaugą suteikia asmeniui, kurio veiksnumas ribojamas pilna apimtimi tam tikroje srityje, tuo tarpu riboto veiksnumo tam tikroje atžvilgiu – procesinė apsauga mažesnė.

7. Autorės nuomone, asmens veiksnumo ribojimo procesas būtų kur kas operatyvesnis, bei geriau apsaugantis asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, interesus, įstatyme numatant galimybę teisėjui tiesiogiai kreiptis į valstybės garantuojamos teisinės

pagalbos instituciją tais atvejais, kuomet akivaizdu, jog asmuo, kurio veiksnumą ketinama riboti, nesugebės savarankiškai pasirinkti advokato.

8. Siekiant teisinio aiškumo, globos (rūpybos) institucija šio pobūdžio bylose, turi būti traukiama kaip suinteresuotas asmuo, o įstaigos, kurių socialiniai darbuotojai rengia išvadas, dėl asmens gebėjimų vertinimo – kaip išvadą teikiančios institucijos.

9. Atsižvelgiant į ribojančias teises ir socialines teismo sprendimo pasekmes bei užsienio valstybėse taikomą praktiką, autorė mano, jog teismams būtų tikslinga aktyviau naudotis vaizdo konferencijomis ir išvažiuojamaisiais posėdžiais tam, kad asmeniškai įsitikintų asmens, kurio veiksnumą ketinama riboti, būkle.

10. Proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principas būtų kur kas geriau įgyvendintas, jei įstatymas numatytų pareiškėjo pareigą nurodyti globėjo (rūpintojo) kandidatūrą, inicijuojant bylą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, sujungiant veiksnumo ribojimo ir globos (rūpybos) nustatymo klausimus vienoje byloje.

11. Įsteigta Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos ikiteisminė institucija priartino Lietuvos teisinį reguliavimą prie tarptautinių įsipareigojimų, kadangi taip yra užtikrinama veiksnumo ribojimo priemonių proporcingumo kontrolė.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Tarptautinės sutartys ir Europos Sąjungos teisės aktai

- 1.1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
- 1.2. Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3561.
- 1.3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
- 1.4. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL C 326, 2012 10 26, p. 391-40.

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 2.1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
- 2.2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
- 2.3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1566 72 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XII-2126, TAR, 2015, Nr. 19742.
- 2.4. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo Nr. I-1562 5, 8 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2018, Nr. 6424.
- 2.5. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. I-599.
- 2.6. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 53-1290.
- 2.7. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.
- 2.8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.
- 2.9. Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymas. Teisės aktų registras, 2016, Nr. 20644.
- 2.10. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 30-827.
- 2.11. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2005, Nr. 18-572.

- 2.12. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049.
- 2.13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens (šeimoms) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1571.
- 2.14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR, 2015, Nr. 19609.

3. Užsienio valstybių teisės aktai

- 3.1. Bulgarian Code of Civil procedure. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://kenarova.com/law/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>>.
- 3.2. Civil Code of Organization and Civil Procedure, chapter 12 of the Laws of Malta, Art. 520. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2019-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.justiceservices.gov.mt/downloaddocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>.
- 3.3. Estonia code of civil procedure. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <<https://wipolex.wipo.int/en/text/332732>>.
- 3.4. Act on Proceedings in Family Matters and in Matters of Non-contentious Jurisdiction of 17 December 2008 [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_famfg/englisch_famfg.html>.
- 3.5. Code of organization and civil procedure. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-10]; Prieiga per internetą: <<http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8577&l=1>>.

Specialioji literatūra:

1. Monografijos, vadovėliai ir kt.

- 1.1. BUMBLIENĖ, G. Psichikos sveikata [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.panevezysvsb.lt/wp-content/uploads/2016/10/Psichikos-sveikata.pdf>>.

- 1.2. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2009. t. 4.
- 1.3. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V; NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005
- 1.4. MARTINKIENĖ, V.; JUODAKYS, M; ir ANDRIUŠKEVIČIENĖ, L. Asmens civilinio veiksnio vertinimo pokyčiai po Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimų 2016 metais. Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie SAM duomenys. Sveikatos mokslai: 2017, t. 27, Nr. 4.
- 1.5. MIKELĖNAS, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
- 1.6. MURAUŠKIENĖ, D. Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017.
- 1.7. NEKROŠIUS, V. Civilinis Procesas: Koncentruotumo Principas Ir Jo įgyvendinimo Galimybės: [monografija]. Vilnius: Justitia, 2002.
- 1.8. RADAVIČIUS, L.E. Teisės psichiatrija: istorija ir dabartis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
- 1.9. SALZMAN, L. Rethinking guardianship (again): substituted decision making as a violation of the integration mandate of title II of the americans with disabilities act. University of Colorado Law Review, 2009.
- 1.10. VALIKONYTĖ, I; LAZUTKA, S; GUDAVIČIUS, E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001.
- 1.11. VANHALA, Lisa. The Diffusion of Disability rights in Europe. [interaktyvus]; John Hopkins University Press, 2015. [žiūrėta 2019 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: http://discovery.ucl.ac.uk/1478383/7/Vanhala_The%20Diffusion%20of%20Disability%20Rights%20in%20Europe.pdf.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

- 1.1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1975 m. Vasario 21 d. sprendimas Golder prieš Jungtinę Karalystę byloje Nr. 4451/70.
- 1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. Spalio 24 d. sprendimas Winterwerp prieš Nyderlandus byloje Nr. 6301/73

- 1.3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. Rugsėjo 24 d. sprendimas Herczegfalvy prieš Austriją byloje Nr. 10533/93.
- 1.4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. liepos 5 d. sprendimas Matter prieš Slovakiją byloje Nr. 31534.
- 1.5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. Vasario 6 d. sprendimas Bensaid prieš Angliją byloje Nr. 44599/98.
- 1.6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. lapkričio 3 d. sprendimas X ir Y prieš Kroatiją byloje Nr. 5193/09.
- 1.7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas Shtukaturov prieš Rusiją byloje Nr. 44009/05.

2. Lietuvos Respublikos teismų sprendimai

- 2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2013 m. liepos 3 d. sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo byloje Nr. 7/04-8/04.
- 2.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008.
- 2.3. Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. Nutartis byloje Nr. 3K-3-311/2009.
- 2.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-166/2012
- 2.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. Nutartis byloje Nr. 3k-3-224/2013.
- 2.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-969/2016.
- 2.7. Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. Nutartis byloje Nr. e3K-3-493-421/2018.
- 2.8. Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2A-2569-640/2012.
- 2.9. Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyriaus kolegija. Nutartis byloje Nr. 2S-1465-567/2013.
- 2.10. Panevėžio apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2S-726-227/2014.
- 2.11. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. e2S-2633-254/2017.

- 2.12. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2A-1493-436/2017.
- 2.13. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-1837-230/2017.
- 2.14. Šiaulių apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2A-626-440/2017.
- 2.15. Šiaulių apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2S-680-368/2017.
- 2.16. Kauno apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018.
- 2.17. Kauno apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018.
- 2.18. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. E2S-650-555/2018.
- 2.19. Kauno apygardos teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. e2A-1056-658/2018.
- 2.20. Panevėžio apygardos civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2S –532–755/2018.
- 2.21. Kauno apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis civilinėje byloje Nr. E2YT-12558-475/2016.
- 2.22. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-44850-862/2016.
- 2.23. Marijampolės rajono apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-6829-570/2017.
- 2.24. Kauno apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-24430-584/2017.
- 2.25. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-21257-235/2017.
- 2.26. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-22020-734/2017.
- 2.27. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartys bylose Nr. 2YT-22020-734/2017.
- 2.28. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-30374-861/2017.
- 2.29. Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-4212-887/2018.
- 2.30. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. E2YT-3807-950/2018.

- 2.31. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. e2YT-8397-920/2018.
- 2.32. Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-4396-913/2018.
- 2.33. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-24478-466/2018.
- 2.34. Vilniaus regiono apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-4966-984/2018.
- 2.35. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinių bylų skyrius. Nutartys bylose Nr. 2YT-2477-541/2018.
- 2.36. Alytaus apylinkės teismo Prienų rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-687-1060/2019.
- 2.37. Kauno apylinkės teismo Kėdainių rūmai. Nutartis byloje Nr. 2YT-1859-336/2019.
- 2.38. Kauno apylinkės teismo Kėdainių rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-1859-336/2019.
- 2.39. Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmai. Nutartis byloje Nr. e2YT-1052-941/2019.
- 2.40. Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmai. Nutartis byloje Nr. 2YT-154-1025/2019.
- 2.41. Telšių apylinkės teismo Telšių rūmai. Nutartis byloje Nr. 2YT-55-304/2019.
- 2.42. Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmų civilinių bylų skyrius. Nutartis byloje Nr. 2YT-786/2019.

Aiškinamieji raštai:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1566 72 straipsnio ir civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo Nr. XII-1567 15 ir 16 straipsnių pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-23]:
<<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=fhhu5mnm2&documentId=fbdbdcd082c011e5bca4ce385a9b7048&category=TAK>>.
2. Įstatymų projektų Nr. XIIP-1656 ir XII-1660 aiškinamasis raštas. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/246e3a40ba3a11e3bda4be6f16c2da2b?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=a7eb989c-ebb4-4f55-95b7-73f3f713bc88>>.

Kiti šaltiniai:

1. 2016-04-20 Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas. Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019 m. balandžio 1 d.] Prieiga per internetą: < <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>>.
2. 2017-04-07 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-03-24]: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1900de93-8c0a-44e5-9934-3102cb576d52>>.
3. Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas Nr. XIIP-1657(2) [interaktyvus] [žiūrėta 2019-04-05]: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/151dc8a09d7711e48d7bacdf30d64d66?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=ef630285-35ab-45fd-a6ef-3ec4a0385dff>>.
4. Commissioner for Human Rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities. [interaktyvus]. France: Council of Europe, 2012 [žiūrėta 2019 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: < <https://rm.coe.int/who-gets-to-decide-right-to-legal-capacity-for-persons-with-intellectu/16807bb0f9>>.
5. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 1 (2014) on Article 12: Equal recognition before the law. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-15]; Prieiga internetu: <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/gc.aspx>>.
6. European Union Agency for Fundamental Rights. Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2013 p. 33.
7. Interviu medžiaga gauta autorės susitikimo su valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktore Vaiva Martinkiene (gydytoja psichiatrė, teismo psichiatrijos ekspertė), metu. [interaktyvus]; [žiūrėta 2019-04-14]: <http://www.vtpt.lt/lt/naujienos/vtpt_prie_sam_direktores_interviu_apie_asmens_civilinio_veiksnumo_vertinimo_pokycius_po_lietuvos_respublikos_civilinio_kodekso_pakeitimu_2016_metais.html>.
8. Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2016 m. birželio 23 d. sprendimas Nr. T2-166. Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijos nuostatai.

SANTRAUKA (lietuvių kalba)

Per pastarąjį dešimtmetį, asmens veiksnio ribojimo samprata Lietuvoje pakito kardinaliai – nuo visiškai neveiksnio nustatymo asmenims, turintiems psichikos sutrikimų, pereita prie alternatyvių ir mažiau ribojančių priemonių. Pokyčiai Lietuvoje iš esmės yra nulemti tarptautiniu lygiu pakeisto požiūrio į neįgaliuosius ir jų apsaugos formas. Tarptautiniu mastu pakitusi asmens veiksnio ribojimo samprata nulemia Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimus. Pakitęs teisinis reguliavimas įveda naujas tiek materialines, tiek procesines asmens veiksnio ribojimo taisykles, todėl pastebimi pokyčiai ir nagrinėjant bylas, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje.

Bylų, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje nagrinėjimas pasižymi tam tikrais ypatumais. Specialiosios šios kategorijos bylų „apsauginės“ taisyklės nulemia procesinius ypatumus visose civilinio proceso stadijose, todėl šiame darbe skiriamas dėmesys procesinėms taisyklėms, kurių būtina laikytis, siekiant efektyvaus bylos išnagrinėjimo. Analizuojant teismų praktiką, pastebimos įvairios problemos, kylančios asmens veiksnio ribojimo procese, todėl šiame darbe siekiama pateikti kylančių problemų analizę bei galimus sprendimų būdus, o taip pat rekomendacijas, siekiant užtikrinti operatyvesnę bei ekonomišką procesą.

Įsigaliojus įstatymų pakeitimams, pastebėtinas teismo teisių ir pareigų padidėjusios apimtys pasirengimo ir bylos nagrinėjimo stadijose, todėl darbe analizuojamos minėtos naujovės bei pateikiamas naujai atsiradusių vykdomų funkcijų efektyvumo bei tikslingumo įvertinimas. Atsižvelgiant į tai, jog po 2016-01-01 įvykusios neveiksnio reformos, buvo įsteigtos naujos ikiteisminės institucijos, darbe pateikiama šių institucijų funkcijų analizė bei ryšys su teisme vykstančiais procesais.

SUMMARY (anglų kalba)

Over the past decade the concept of the restriction of a person's active legal capacity in Lithuania has changed radically - from the total incapacity of the people with mental disabilities to alternative and less restrictive measures. Changes in Lithuania have been mainly affected by the internationally changed approach to the disabled and the means of their rights protection. International changes of the concept of the restriction of an individual's active legal capacity encouraged changes in the legislation of the Republic of Lithuania too. Changed legal regulations introduced new rules for both material and procedural limitations on the restriction of a person's active legal capacity, thus consequently there are some changes in court hearings and the recognition of individuals' total or limited incapacity in particular areas.

There are certain peculiarities in handling cases of an individual's restriction of total or limited active legal capacity in specific areas. The special 'protective' rules in this category of cases determine procedural peculiarities at all stages of a civil process, therefore this paper focuses on the procedural rules that need to be followed in order to deal effectively with a case. The analysis of current jurisprudence revealed various problems that arise in the process of the restriction of a person's active legal capacity, therefore the aim of this work is to analyse potential problems and provide possible solutions and recommendations to ensure a more efficient and economical process.

There are increased volumes of court rights and duties at the preparatory and trial stages due to the amendments to the law, therefore, the above-mentioned changes are analysed while the efficiency and accuracy of the new functions are evaluated.

New pre-trial institutions established after the implementation of the incapacity reforms on 1st January 2016 have been taken into consideration, thus this paper presents an analysis of the functions of these institutions and the link with the court proceedings.